

ZA SOCIALNO DELO

Višja šola za socialne delavce je 20. aprila 1988 v okviru tedna odprtih vrat Univerze priredila pogovor za okroglo mizo o načrtovanem visokošolskem študiju socialnega dela. Na pogovor so bili vabljeni predstavniki Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani in delavci vsebinsko sorodnih višjih in visokih šol ter univerzitetnih inštitutov. Prav Univerza je namreč v Samoupravnem sporazumu o temeljnih plana za obdobje 1986-1990 sprejela obveznost, da bo "sodelovala ... pri pripravah na prehod višjih šol na visokošolski pouk." Poleg tega pa je eno bistvenih vprašanj ob prehodu na visokošolsko izobraževanje vprašanje znanstvenih temeljev socialnega dela in prispevka, ki ga lahko socialno delo da v univerzitetni fond znanja in raziskovanja. Ta pogovor naj bi bil torej prvi skupni korak k uresničevanju dolgo načrtovanega prehoda na visoko stopnjo izobraževanja za socialno delo.

Pogovora so se udeležili prorektorica Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani prof. dr. Alenka Selih, prorektor prof. dr. Rastko Močnik, prof. dr. Rudi Kyovski, profesor Pravne fakultete v pokoju in nekdanji profesor delovnega prava na Višji šoli za socialne delavce, prof. dr. Katja Vodopivec z Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti, dr. Janez Pečar, direktor Inštituta za kriminologijo, prof. dr. Maca Jogan s Fakultete za sociologijo, politične vede in novinarstvo, mag. Tanja Renner z iste fakultete, mag. Anjuta Bubnov-Skoberne z Inštituta za delo pri Pravni fakulteti, mag. Bojan Dekleva z Inštituta za kriminologijo, Bogomir Mihevc, direktor Centra za razvoj univerze, mag. Tone Brejc z Univerzitetnega zavoda za rehabilitacijo invalidov in Stana Kavalič z Višje šole za zdravstvene delavce.

Od učiteljev Višje šole za socialne delavce pa so bili prisotni: dekanica dr. Gabi Čačinovič-Vogrinič, ki je vodila pogovor; prodekanka prof. dr. Andreja Kavar-Vidmar, mag. Mara Ovsenik, Pavla Rapoša-Tajnsšek, Vida Milošević, Darja Zviršek, Anton Kikelj, Bernard Stritih, Franc Stopajnik, Vito Flaker, Srečo Dragoš in Blaž Mesec.

Ker naprava, ki naj bi snemala pogovor, ni delovala, kar smo ugotovili šele po končanem pogovoru, smo udeležence zaprosili za pisne prispevke. Nekateri so nato svoje razprave razširili, prispevki drugih pa so po obsegu bolj skladni s tistim, kar je bilo povedano za okroglo mizo.

V tej številki Socialnega dela objavljamo prvi, večji del razprav, druge pa bomo objavili, ko jih bomo prejeli.

Uredništvo

PREOBRAZBA VISJE SOLE ZA SOCIALNE DELAVCE V LJUBLJANI V
VISOKO SOLO ZNOTRAJ UNIVERZE

Dr. Gabi Cačinovič-Vogrinič

Naslov vsebuje temeljno tezo prispevka ki jo želimo obrazložiti, utemejiti in ponuditi v razpravo, saj gre tako za odprta vprašanja razvoja vede, stroke in šole kot za vprašanja koncepta univerze.

Morda je treba poudariti takoj v uvodu - cilji preobrazbe temeljnih pogojev za izobraževanje in raziskovanje na področju socialnega dela, kot smo jih zastavili v dosedanjih pripravah, so nedvomno v skladu s cilji modela univerze, ki ga predstavljajo raziskovalci projekta Dolgoročni razvoj visokega šolstva v SR Sloveniji.¹ To je podoba univerze, znotraj katere vidimo svoje mesto.

Edina perspektiva slehernega izobraževanja za socialno delo je razvijanje znanosti in ustvarjalnosti in povezovanje fundamentalne znanosti z razvojno-aplikativnim delom. Dosedanje raziskovalno delo to dokazuje, saj smo nosilci fundamentalnih raziskav in raziskav, ki pomenijo inovacijo v strokovnem delu.

Da zmoremo biti delovno ustvarjalna univerza, dokazujemo že danes: univerzi lahko ponudimo operacionalizacijo zamisli o "torišču ustvarjalnega dela" študentov in profesorjev, kot ga uresničujemo v številnih inovativnih oblikah sodelovanja v takoimenovanih blok eksperimentalnih vajah, praksi, terenskem delu in skupnih projektih.

Opredelevanje za kvaliteto diplomanta ne more pomeniti drugo kot zastavljanje njegovega izobraževanja tako, da izhaja iz sistemske znanosti in da je trdo podprto z znanstvenoraziskovalnim delom, da bi bili "organizacija, ki svoja dognanja in ustvarjalne dosežke sprotno vnaša v stvarnost", kot pravi tekst.

Tako bi lahko nadaljevali opredeljevanje za vizijo modela univerze. V nadaljnjem delu raziskovalcev bi bilo potem treba le še predložiti projekte in dokaze o tem, kako, s kakšnimi strokovnjaki in kakšnimi konkretnimi rešitvami bi za izobraževanje za socialno delo to dosegli. Vendar nam projekt vsiljuje najprej še drugo, po naše nepotrebno in nesmiselno nalogo: razpravo za in proti Humboldtovemu konceptu univerze. Razprava, ki nas usmerja v konflikte o tem,

kje so meje med izobraževanjem "za profil znanosti" in izobraževanjem "za področja dela", kdo sodi v univerzo in kdo mora ven, stran od tistega, kar je prvotnejše, stran od nujne analize univerze, kakršna je in operacionalizacije potrebnih sprememb za njeno preobrazbo v boljšo univerzo, ki je možna, če združimo moči okoli pomembnih vprašanj.

Eno temeljnih vprašanj je gotovo vprašanje, kako znotraj univerze omogočiti napredek v njeni ustvarjalni moči za razvoj znanstvenoraziskovalnega dela in izobraževanja za področja dela in profila znanosti hkrati.

Smo za koncept univerze, ki združuje vse, kar ustreza zastavljenim kriterijem raziskovalnega in pedagoškega dela. Strinjamo se s tem, da mora biti osnova za oblikovanje univerzitetnih programov profil poklica, ki temelji predvsem na "profilu znanosti" oziroma "profilu stroke", oprt na znanstveno-raziskovalno delo v procesu študija. Nesprejemljivo pa se nam zdi zoperstavljanje izobraževanja za profil znanosti "izobraževanju za visoko zahtevna dela" oziroma za operativne poklice.

Univerza vendar mora dati diplomantu hkrati znanje za znanstveno-raziskovalno delo in znanje in izkušnje za "področje dela" ali za "visoko zahtevne naloge poklica"! Kvalitetna je univerza, ki daje hkrati vrhunske strokovnjake, ki so sposobni razvijati znanost in stroko, in strokovnjake, ki obvladajo "področja dela". Na univerzi mora študent dobiti hkrati oboje: izkušnjo za ravnanje z znanostjo, ki vodi v samostojno znanstveno-raziskovalno delo - in izkušnjo za povezovanje in nenehno ekspliciranje povezovanja med teorijo in prakso za konkretna področja dela.

To pomeni, da mora univerza vložiti več tako v svojo ponudbo znanstvenoraziskovalnega dela študentom in njihovega usposabljanja zanj, in mnogo več v kvaliteto znanja za opravljanje nalog na področjih dela.

Univerzi manjkajo predvsem skupni projekti profesorjev in študentov, ki bi omogočali nenehen delovni dogovor v učenju stroke in uporabnosti naučenega za raziskovanje, razvoj ali poklicno delo.

Maloštevilne višje in visoke šole prav gotovo niso mogle znižati ravni univerze pri nas. Če se je znižala, se je, ker je premalo intenzivno razvijala prostor za ustvarjalno delovno izpostavljanje razumevanja stroke in reševanja njenih nalog slehernega učitelja in slehernega študenta. Utemeljitev poklica na sistemski znanosti ni fraza, utemeljitev mora biti operacionalizirana v instituciji univerzitetnega izobraževanja kot način dela oziroma sodelovanja. In to je izobraževanje za področje dela in za znanost hkrati.

V izobraževanju za socialno delo je izredno pomembno, da se na šoli ustvari prostor za teoretično in razvojno delo hkrati z vključevanjem učiteljev in študentov v konkretne "visoko zahtevne naloge za področje dela."

Sodoben, socialno-ekološki oziroma sistemski koncept znanosti o socialnem delu se lahko razvija v pogojih izobraževanja, kjer je mogoče soočenje s "teorijo ravnanja", ki jo veda potrebuje in kjer med študijem ustvarja prostor za preizkušanje strokovnega ravnanja.

Hubert Oppl, eden najvidnejših teoretikov znanosti socialnega dela, jo opredeljuje kot "Handlungswissenschaft", vedo o ravnanju, vedo, ki potrebuje teorijo ravnanja, teorijo strokovne intervencije.²

Opplov model znanosti socialnega dela predstavljamo kot za nas relevantno izhodišče za razvoj teorije in prakse, ki hkrati ponazarja pogoje za izobraževanje, ki jih znotraj univerze potrebujemo. Menimo tudi, da ima tisti del slovenske strokovne javnosti, ki se ne povezuje neposredno s področjem socialnega dela, malo vpogleda v znanstveno zasnovo stroke, ki jo je treba vedno znova dokazovati.

Socialno delo je znanost o iskanju novih rešitev za kompleksne socialne probleme ljudi in za iskanje takih rešitev. Gre za pomoč in za spreminjanje, ki izhaja iz celovitega, systemskega ali ekološko-socialnega pogleda na človeka kot posameznika, v skupini in skupnosti. Ustvarjanje možnosti za "spremembe drugega reda", torej za spremembe, ki presegajo običajno Watzlawickovo "več istega" - spremembe, ki služijo zgolj temu, da se ne bi nič spremenilo - pomeni, prispevati h kvaliteti življenja ljudi, h temu, da bi kot družba našli modus skupnega življenja, ki ne bi izključeval nobenega človeka. Modus skupnega življenja, ki ga ne bi določala le večina ali moč.

Vrnimo se k Opplovemu modelu. Sociologija, psihologija, pedagogika, pravo, politologija, medicina so opredeljene kot pomožne znanosti, ki prispevajo k raziskovanju vzrokov socialnih problemov in k oblikovanju osnutkov za spremembe; skozi prispevek k raziskovanju vzrokov in oblikovanju osnutkov možnih sprememb, vplivajo na znanost socialnega dela.

Formalni predmet znanosti socialnega dela (Sozialarbeitwissenschaft) je organizirana in prostovoljna pomoč oziroma širše, organizirano in prostovoljno spreminjanje, ki sledi specifičnemu načinu postavljanja vprašanj o družbenih in osebnih predpogojih, ki zahtevajo pomoč ali spreminjanje; o pogojih, v katerih je poklicna ali prostovoljna pomoč oziroma spreminjanje možno in končno o genezi

problema o osveščenosti glede problemov in rešitev.

Iz znanosti socialnega dela se oblikuje "področje znanja" za ravnanje, teorija ravnanja, v katero prispevajo uporabne discipline takoimenovanih pomožnih znanosti.

Rezultat je socialno delo kot teorija ravnanja na posebnih področjih in za metode dela.

Če reduciramo izobraževanje za socialno delo na "teorijo ravnanja", na učenje o področjih dela in o metodah, pristanemo na to, da si družba ohranja svoje obrobne skupine, ki jih prepušča za to izobraženim strokovnjakom, ki zmorejo le spremembe prvega reda. S tem pristanemo na to, da se nam še naprej ne bo treba naučiti ničesar iz problemov ljudi, ki potrebujejo pomoč, ničesar za to, da soustvarjamo skupnost, kjer je prostor za človeka. Socialno delo kot teorija ravnanja se mora vedno znova reflektirati v raziskovanju družbenih predpogojev za pomoč, tako kot se mora sleherni teoretični koncept preizkusiti v tem, koliko ga je mogoče konkretizirati v teorijo o ravnanju, v iskanje novih rešitev.

Iskanje novih rešitev ni možno brez sodelovanja tistih, ki jih potrebujejo. Socialno delo lahko vzpostavi procese dogovarjanja le, če razvija celovit pogled na človeka, če jih vedno znova išče in artikulira kot problem skupnosti.

V izobraževanju za socialno delo potrebujemo dovolj časa za delovne pogoje, v katerih bi študent skupaj s profesorjem vedno znova mogel prehoditi pot od znanosti socialnega dela do socialnega dela kot teorije ravnanja in konkretnih metod intervencije, ki morajo ohraniti celovit pogled na človeka tudi, ko določajo metodološki korak v podrobnosti.

Potrebujemo štiri leta časa za intenzivno delo, ki smo ga metodološko in vsebinsko že zastavili. In potrebujemo podporo za temeljne in aplikativne raziskave v socialnem delu.

Socialno delo se je razvilo in doseglo raven znanosti. Treba mu je odpreti vrata na univerzo tudi pri nas.

OPOMBE

1. Projekt dolgoročnega razvoja. Dolgoročni razvoj visokega šolstva v SR Sloveniji. Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Univerza v Mariboru, Gospodarska zbornica Slovenije. Center za razvoj univerze, Ljubljana 1986

2. Oppl. H. Tomaschek, A., Soziale Probleme und Handlungsflexibilität. Lambertus Verl., Freiburg im Breisgau 1986

ODNOS MED ZNANOSTJO SOCIALNEGA DELA, POMOŽNIMI ZNANOSTMI IN PRAKSO SOCIALNEGA DELA

(Po H. Opplu, 1986)

POMOŽNE ZNANOSTI :

sociologija, psihologija,
pedagogika, politologija,
pravo, medicina idr.

raziskovanje vzrokov, razvoj osnutki
osnutkov za spreminjanje ciljev

ZNANOST SOCIALNEGA DELA

Formalni predmet: organizirana in prostovoljna pomoč oziroma spreminjanje

Specifična vprašanja:

- *družbeni in osebni predpogoji, ki zahtevajo pomoč oz. spreminjanje
- *pogoji, pod katerimi pride do poklicne oz. prostovoljne pomoči oziroma do spreminjanja
- *proces geneze problema, osveščanja o problemu, rešitev problema

ZNANJE ZA RAVNANJE NA POSEBNEM PODROČJU DELA

SOCIALNO DELO KOT TEORIJA RAVNANJA

socialno delo kot
področje ravnanja

socialno delo kot
metoda

VLOGA PRAVA PRI OBLIKOVANJU VEDE O SOCIALNEM DELU

Dr. Andreja Kavár-Vidmar

Socialno delo si lahko predstavljamo kot presečno množico disciplin. Iz elementov znanosti, ki jih vključuje, se počasi oblikuje nova veda. Ena od disciplin, iz katerih izhaja socialno delo, je pravo.

Pravo in socialno delo sta univerzalna fenomena, ki vsaj v rudimentarni obliki obstajata v vsaki človeški skupnosti. Pravu je na institucionalnem in izobraževalnem področju namenjene več pozornosti kot socialnemu delu, zato je smotno, da ga znanost, praksa in pouk socialnega dela uporabijo za sredstvo svojega razvoja.

Povezanost prava in socialnega dela se kaže na treh nivojih: vsebinskem, to je v pravicah in obveznostih oziroma materialnem pravu; formalnem, to je pri uveljavljanju pravic in obveznosti oziroma procesnem pravu ter na teoretičnem, to je v pravni znanosti oziroma filozofiji prava.

Najbolj razvidna je vsebinska povezanost. V vseh programih študija socialnega dela so v večji ali manjši meri zastopane nekatere pravne panoge. Socialne pravice so hkrati pravna kategorija ter cilj oziroma vsebina socialnega dela in socialne politike. Posebno mesto ima pravna panoga socialne varnosti, ki je - kot bi rekel sociolog - eden od načinov družbeno organiziranega in normiranega pristopa k nudenju pomoči. Ob dogodkih in stanjih, ko posameznik, družina ali skupine ne morejo zadovoljiti svojih socialnih potreb ali z lastnimi močmi obvladati položaja, v katerem se znajdejo, imajo pravico do dajatev in storitev socialne varnosti. Druge pravne panoge, ki v večji ali manjši meri posegajo na področje socialnega dela, so družinsko pravo, kazensko pravo, delovno pravo, del ustavnega prava - zlasti svoboščine, pravice in dolžnosti človeka in občana.

Kljub razlikam v pravnih sistemih večina držav priznava pravice človeka, vsebovane v aktih OZN, konvencijah MOD ter drugih mednarodnih pravnih aktih. Pomen mednarodnega delovnega in socialnega prava se pokaže posebno v neugodnih gospodarskih razmerah, ko sprejete mednarodne obveznosti preprečujejo večje znižanje ravni socialne varnosti. Tako je mednarodno pravo opora socialnemu delu.

Procesno pravo je povezano z metodami socialnega dela.

Postopek predpisuje, kako ravnati, postopati, da bodo cilji doseženi na najboljši način. Procesni instituti varujejo šibkejšega v postopku. Elemente procesnega prava, posebno upravnega in samoupravnih postopkov, je možno vključiti v teorijo ravnanja socialnega dela.

Vrednote prava, ki jih obravnava pravna teorija, na primer pravičnost, enakopravnost, pravna varnost, so lahko prispevek k oblikovanju filozofije socialnega dela. Porazdelilna pravičnost je zelo blizu pojmu socialne pravičnosti.

Pravo ima ohranjevalno in razvojno funkcijo. Prva zavira erozijo socialnih pravic. S priznavanjem novih socialnih pravic oziroma s preoblikovanjem že priznanih, s predpisovanjem pa tudi z deregulacijo postopkov pa odpira nova področja socialnega dela in spodbuja k razvoju metod.

Pravo je potrebno vključiti v vzgojnoizobraževalni program visoke šole za socialno delo na interdisciplinaren način. Nekatere pravne panoge je treba prilagoditi potrebam socialnih delavcev, tako kot se jim prilagodijo druge vede, npr. sociologija, psihologija, elemente drugih pravnih disciplin pa je treba vgraditi v vedo o socialnem delu.

S tako oblikovanim pravnim znanjem socialni delavci ne prevzemajo klasičnih pravniških vlog, morajo pa poznati meje pravnega urejanja, moč in nemoč prava, vedeti, kaj lahko ljudje dosežejo ali spremenijo po pravni poti in kaj z drugimi oblikami socialnega dela, kot so svetovanje, skupinsko delo ipd. Socialni delavec mora znati presoditi, kdaj in kako je te poti mogoče povezati in kdaj ne.

Obratni vpliv socialnega dela in socialne politike na pravo se kaže v ugotavljanju in izražanju potreb ljudi v spreminjajočih se družbenih razmerah, v artikulaciji in integraciji interesov, ki se normativno izrazijo v socialni varnosti in drugih prej omenjenih pravnih panogah. Bodoči možni prispevek socialnega dela, ki zahteva razvito znanost o socialnem delu, je nadomeščanje in dopolnjevanje pravnih norm z doktrino socialnega dela, z njegovimi strokovnimi pravili.

IZOBRAŽEVANJE ZA POKLICNO VLOGO SOCIALNEGA DELAVCA TERJA

POSEBEN "DUH" SOLE

Vito Flaker

K temu razmišljanju me vodita dve različni izhodišči. Prvo je diskusija, ki smo jo na šoli imeli glede preraščanja v visoko šolo. Ena izmed tem, ki se je ob tem sprožila, je bila povezana z mnenjem, da je treba v tem procesu ohraniti nekaj, kar smo takrat poimenovali duh šole. Pri tem smo mislili na vzdušje, kvaliteto odnosov, ki so se razvili, teme vsakdanjika, ki se ob študijskem procesu porajajo in so specifične za našo šolo, kot tudi značilne občutke, ki se med dveletnim bivanjem na šoli med študenti pojavijo. Drugo izhodišče je zanimiv članek *B. Jordana*², ki sem ga pred kratkim zasledil v *British Journal of Social Work*. Za diskusijo o izobraževanju za socialno delo je članek zanimiv zato, ker identiteto socialnega delavca postavlja na nove temelje. Kot pravi Jordan, se socialni delavec v svoji praksi ozira po dveh vrstah identifikacij. Obe ležita v starodavnih poklicnih odvetnika in zdravnika, socialni delavci pa oscilirajo med tem, da se vidijo poklicane za zagovarjanje pravic zapostavljenih, in tem, da se vidijo psihološke svetovalce (psihoterapevte) zamorjenih. Avtor trdi, da niso niti eno niti drugo, ampak partnerji v posameznikovem pogajanju glede njegovega lastnega blagostanja (pri tem pa je blagostanje pojmovano dovolj široko, da ne obsega zgolj materialnega, ampak tudi odnosnega, identitetnega itn.)

Naj se najprej lotim vprašanja: "Kakšen je torej duh naše šole?". Če bi hoteli izvedeti kaj o duhu katerekoli izobraževalne ustanove, bi bilo najpametneje prisluhniti, o čem se pogovarjajo njeni študenti. Ponekod so to najmodernejšje teorije, drugod posebno težki izpiti, nekatere količine faktografskega znanja, ki ga je potrebno pridobiti, spet druge pa zahtevnost programov, ki jih je potrebno izdelati, največkrat pa kombinacija nekaterih od teh tem, z različnimi poudarki. Lagal bi, če bi rekel, da se študentje pri nas o tem ne pogovarjajo, vendar pa si upam trditi, da te teme, ki drugače krasijo akademsko življenje, pri naših študentih nimajo tolikšnega naboja kot tudi ne tako centralnega mesta v njihovem simboličnem veselju.

Ena izmed posebnosti naše šole, ki jo je takoj opaziti, je relativno velika dostopnost učiteljev za študente. Če študentje kličejo učitelje z njihovimi imeni in ne priimki, to ni izraz ironije in paradoksa glede na realno distanco, ki

med njimi obstaja, ampak je izraz domačnosti, ki vlada med sodelavci v delovnem procesu. Nadalje je ena od značilnosti šole, da med študenti in učitelji poteka tako znotraj predvidenega programa kot tudi neformalno izven teh ur veliko pogovorov. Del teh pogovorov ima tudi nekatere značilnosti pregovarjanja, nekaj tudi z razsežnostmi identitetnih pogajanj.

Posebnost šole je tudi v tem, da študentje že od samega začetka študija prevzemajo odgovornost za samostojne naloge v okviru terenskih vaj (prakse), ki so sicer laičnega značaja, vendar pa stvarne ter v etičnem pogledu ravno tako zahtevne kot naloge, ki naj bi jih kasneje opravljali kot socialni delavci. Ze od samega začetka delajo z ljudmi. Hkrati s tem je potrebno poudariti tudi to, da je študent naše šole udeležen v aktivnostih, ki nimajo zgolj didaktičnega značaja, ampak pomenijo tudi stvarno in konkretno proizvodnjo nekih uslug in vstopanje v konkretne življenjske prostore nekih ljudi, skupin ali skupnosti.

Zaradi poudarka na doživljajskih in medosebnih vidikih, ki tvorijo značilnosti mentalitete naše šole, bi lahko kdo sklepal na podobnost s šolami oziroma instituti, kjer se ljudje usposabljajo za svetovalne in psihoterapevtske poklice. Vendar ni tako. Če psihoterapevtske šole odlikuje ekskluzivnost doktrine in enovitost interpretativnega okvira, pa se na naši šoli srečujejo različni okviri vedenja in razlaganja, niti ni predmet niti ni pristop enovito definiran. Student naše šole ima priložnost izbiranja med različnimi pristopi in je relativno samostojen za samostojno definiranje predmeta socialnega dela.

Razloge za sproščeno vzdušje, za raznovrstnost strokovnih tem ter za konkretno naravnost na naši šoli, bi lahko iskali v neki tradiciji, ki se je slučajno ustvarila v letih obstoja šole ali pa v dejstvu, da so se na šoli slučajno zbrali taki ljudje, ki jim tak stil dela ustreza. Iskali bi jih lahko tudi v multidisciplinarnosti študijskega načrta. Ne glede na to, koliko bi te razlage držale, pa se mi zdi, da bi jih bilo prav iskati tudi v naravi poklicne vloge socialnega delavca, ki je v nasprotju z drugimi vlogami na področju medosebne in družbene človeške regulacije in poklicne dejavnosti neezoterična (kar velja še posebej v primerjavi z arhetipoma zdravnika in odvetnika, po katerih se socialni delavec izmenično ozira).

Ce se torej vrnem k Jordanovemu članku, je poklic socialnega delavca razumeti iz bolj širokega pojmovanja blagostanja, kot je običajno. Blagostanje lahko pojmujeemo tudi kot neprenehni proces pogajanja za pravičen delež v vseh pogledih - pravic, potreb kot tudi zasluženega. Gre za pogajanja o ugledu, ljubezni, denarju, podpori, za probleme

odnosov itn. Večina pogajanja poteka v neformalnih okoljih in sistemih, preko diskusij in pogovorov. In socialni delavec je tisti, ki se je pripravljen in sposoben spustiti v tako vrsto pogajanj. Če imajo drugi poklici, ki obravnavajo ljudi, svoje prostore, kamor ti ljudje prihajajo in kjer se strukturira pogled nanje same, pa gredo socialni delavci med ljudi. Tam so postavljeni pred dejstvo, da morajo ljudi poslušati in se vključiti v neformalne sisteme pogajanja. Tako tudi ni smiselno, da bi uporabljali nekakšen svoj jezik, saj se morajo s svojimi strankami pogovarjati o čisto običajnih zadevah kot je npr. vzgoja otrok, kako poskrbeti za stare starše, kje iskati službo itn.

Značilnost socialnih delavcev in njihovega dela je, da vidijo in slišijo posameznika znotraj njegovega konkretnega družbenega okolja, kot tudi vnaprejšnja pripravljenost, da sprejme strankine pogoje sodelovanja. Če naj bi bilo njegovo delo smiselno, naj bi posegel po formalnih rešitvah le v zadnji instanci. Zato je smiselno socialne delavce zaposlovati tam, kjer postopki niso predvideni in standardizirani, v vnaprej relativno nestrukturiranih situacijah.

Zaključili bi lahko torej, da vloga socialnega delavca terja tako izobraževanje, ki študentu zagotovi solidno znanje različnih okvirov obravnavanja ljudi in družbe (morda s poudarkom na kritičnih in interakcionističnih), obvladanje različnih veščin (tako psihoterapevtskih in svetovalnih kot tudi pravno upravnih), hkrati pa je tudi nujno, da vse to poteka v atmosferi, kjer študent lahko kultivira svojo ustvarjalnost in domišljijo kot tudi socialno inventivnost in pogum. In nekaj tega tako program kot tudi "duh" naše šole že zagotavljata.

OPOMBE

1. Jordan, B., Counselling, Advocacy, and Negotiation, The British Journal of Social Work, 17, 1987, 2, 135-146

KRATEK PROBLEMSKI POGLED NA SOCIALNO DELO

(Organizacijsko-organizaciološki vidik)

Mag. Marija Ovsenik

Uvod

Oznaka socialno je izpeljana iz latinske besede "socius", tovariš. Danes pa govorimo o socialnem primeru oziroma problemu tedaj, kadar nekdo kot član civilizirane družbe ni, še ni, ali pa ni več zmožen v celoti ali delno skrbeti in zadovoljevati normalnih oziroma naravnih potreb svojega telesa ali duha. Civilizirana družba se pri tem praviloma ne sprašuje, zakaj se je posameznik v takem položaju znašel, zakaj je postal ali je morda že kar od rojstva nemočen v svojem lastnem bitju in žitju, ampak to sprejema kot dejstvo in posamezniku skuša - brez postavljanja pogojev - priti nasproti in mu pomagati, da bi, če je le mogoče, živel človeka dostojno življenje.

Na današnji stopnji razvoja kulture človekovega duha in srca, izraženega v vsakodnevnih medčloveških odnosih, se - poleg sicer brezobzirne in neusmiljene tržno-egoistične ali drugače nasilno nastrojene bitke subjektov za obstoj, preboj, prodor, zmago, uspeh, dobiček, oblast - vendarle srečujemo tudi z manifestacijami medsebojnega nesebičnega tovarištva, ki je pripravljeno ponuditi roko pomoči človeku oziroma ljudem, ki jih je karavana življenjskega uspeha tako ali drugače izrinila in postavila na stranski tir oziroma v kategorijo družbenih/socialnih "margin" (obrobja).

Fenomen organizacije in socialne margine

Kategorija družbenega/socialnega obrobja nikakor ni homogena in monolitna, temveč jo sestavljajo številne različne skupine. Strukturno je mogoče "reke življenja", ki vključuje tudi številne kategorije družbenega obrobja, nazorno prikazati grafično, ne da bi se seveda spuščali v podrobnosti (gl. sliko "reka življenja").

V skladu s pojmovanji fenomena "organizacije", ki jih najdemo pri znanih domačih in tujih avtorjih tako s področja družbenih (*Lipovec, 1974, 28; 1986, 35; Novak, 1984, 6-7*) kot tudi s področja naravoslovnih ved (*Malič, 1976, 4; Capra, 1986, 315-154*) je mogoče in v našem okviru očitno tudi smiselno celoto življenja neke družbe obravnavati in preuč-

vati kot da gre za pojav, ki ga označujemo s sicer dokaj široko oznako "organizacija" oziroma "samoorganizacija". (Na tem mestu se seveda ne moremo spuščati v podrobnejšo artikulacijo (naših) razlogov za to.)

Ni dvoma o tem, da je mogoče celoto "reke življenja" neke družbene skupnosti obravnavati kot živ organizem. V sliki ima ta reka življenja svoj osrednji, glavni, proizvajalno udarni, deroči tok življenja oziroma družbe in njenega ustvarjanja (predvsem materialnih) dobrin. V ta osrednji tok življenjskega ustvarjanja se (po pravilu) usmerjajo vsi družbeni in življenjski tokovi, da bi se vanj tvorno vključili, se v njem preverili ter se tako (življenjsko in družbeno) potrdili.

Vse, kar je izven tega glavnega proizvajalnega toka, tvori razne skupine družbeno-proizvajalnega obrobja (margine). Te so predvsem dveh vrst. Prva je sestavni del "normalnega" toka življenja človeka, ki "potuje" skozi tri glavna obdobja: rojstvo in mladost (otroci z materami), doba najvišje vključenosti v družbeni proizvajalni tok (čas delovne aktivnosti) in doba starostnega upadanja delovnih in življenjskih moči človeka. V tem prerezu sodijo z družbeno proizvajalnega vidika v področje "socialnih margin (obrobja)" predvsem ljudje, ki preživljajo svoje "prvo" in "tretje" življenjsko obdobje (naplavina in odplavina).

Poleg normalnih margin človeške reprodukcije pa se pojavlja še zelo pisana paleta raznih "zgodnjih" socialnih margin (odplavine); zgodnjih zato, ker njihovo nastajanje ni odvisno od starosti in ljudje zapadejo vanje kadarkoli od svojega rojstva dalje ali pa že z njim samim (zgodnje življenjsko omahovanje). Med takšne bi lahko šteli naslednje skupine: ljudje s prirojenimi telesnimi oziroma duševnimi omejitvami ali okvarami, pripadniki raznih vrst manjšin, ki uživajo manj pravic kot ostali člani družbe (v mnogih državah narodne manjšine, verske sekte, cigani različne nefavorizirane, zatirane in zapostavljene skupine), ljudje brez zaposlitve, ponesrečenci s trajnimi okvarami, težki kronični bolniki (hemofilija, aids, sifilis, bolezn srca in ožilja in podobno), invalidi, zasvojenci, alkoholiki, prostitutanci, kriminalci, klateži in drugi brezdomci, mladinski prestopniki in begavčki, povratniki ter drugi, ki so iz katerega koli razloga izgubili stik z življenjem v družbi in si ne znajo ali ne morejo več sami zagotavljati vsaj minimalnih pogojev za kolikor toliko zadovoljiv in družbeno sprejemljiv ter (vsaj za druge) neškodljiv način življenja. Stevilnim ljudem (ne pa čisto vsem) iz teh zgodnjih skupin socialnih margin je dostopna ponovna vključitev v normalno življenje (resocializacija in rehabilitacija).

Obe veliki skupini človeške družbe, proizvajalno aktivni

(predvsem iz "drugega" življenjskega obdobja) in vse družbeno obrobne skupine tvorijo organsko in dinamično ravnovesno celoto, celovit živ družbeni organizem, katerega oba dela sta dejansko medsebojno povezana in tudi drug od drugega na številne načine medsebojno odvisna. Niso le tisti, ki so na marginah odvisni od proizvajalno aktivnih, temveč je odvisnost tudi v obratni smeri. Ljudje na marginah so vsekakor navezani na večjo ali manjšo, neizogibno materialno zelo pogosto pa tudi duhovno-moralno pomoč s strani aktivnih, vendar pa tudi aktivni verjetno ne bi mogli biti povsem to, kar so, oziroma kar naj bi bili, brez ljudi z obrobja; v svoji pomoči ljudem na obrobju razvijajo poleg materialno-ustvarjalnih tudi svoje moralne in duhovno-kulturne (človečnostne) potence. To pa jim krepí vero v sočloveka, kajti ve, da bo le-ta svoje človečne pozitivne lastnosti mogel, znal in zmogel izraziti tudi tedaj, ko se bo slejko-prej tudi sam znašel v akteri izmed kategorij "marginalcev". Tu naj poudarimo, da razmejitev med tistimi, ki so na marginah in aktivnimi člani družbe nikakor ni nekaj statičnega, nekaj-enkrat za vselej postavljenega. V resnici je v življenju prav narobe: po pravilu vsak človek (otrok, mladenič) doživlja najprej status "marginalca"; šele v določenem obdobju se vključi med močne "aktivce", vnaprej pa tudi ve, da se bo v določenem kasnejšem obdobju spet znašel na obrobju - (upokojitev), poleg tega pa tudi ve, da "nesreča nikoli ne počiva" in da se je kateri koli trenutek lahko prav nepričakovano znajde v kateri izmed "zgodnjih socialnih margin", omenjenih zgoraj.

Zato je mogoče in tudi potrebno obe družbeni skupini obravnavati kot dva medsebojno dinamično povezana dela, ki morata nenehno iskati in dosegati medsebojno dinamično povezavo in ravnovesje. Socialno delo je torej vsekakor pomembno organizacijsko vprašanje v pomenu, ki nam ga po delih in stopnjah oblikujejo zgoraj omenjeni avtorji.

Seveda pa tudi zgoraj omenjene kategorije v "reki življenja" niso nekaj povsem stalnega in statičnega. Posamezni ljudje namreč, kot je že opozorjeno, v teku svojega življenja prehajajo skozi razna življenjska obdobja, v svojih prizadevanjih naravno težijo k uspehu, vendar pa jih na tej poti zelo pogosto marsikaj doleti, da občasno, za daljša razdobja, ali pa celo trajno, izgube bistvene zmožnosti za proizvajalno (telesno ali umsko) delo. V takšnih primerih seveda postanejo potrebni materialne oziroma moralne pomoči drugih, družbe. Tedaj jim je potreben nesebično naklonjen tovariš, "socius". Vsakdanja praksa nam pove, da je človeško in družbeno življenje prepolno takšnih situacij. Brez socialne nesebičnosti in tovariške širokogrudnosti, odprtosti človeka v naravne in družbene tokove bi se življenje tudi ustavilo. Socialno delo se nam v tej luči pokaže kot bistveni pogoj tudi za to, da se proizvajalno delo more normalno

odvijati, nadaljevati, obnavljati in razvijati. To pa pomeni, da mora socialno delo tudi samo biti sposobno prav tolikšne - če ne še večje - stopnje iznajdljivosti in ustvarjalne inovativnosti, kot jo zahteva proizvodjalno ("aktivno") delo.

Sleherni človek je živa celota, ki v dinamičnem ravnovesju izkazuje svojo živost prav z iznajdljivim, ustvarjalno-inovativnim načinom povezovanja svojih proizvodjalno "aktivnih" zmožnosti s številnimi elementi ustvarjalne iznajdljivosti človečnega tovarištva ("sociusa") tako v samem sebi, kot tudi v svojem ožjem in širšem (družbenem in naravnem) okolju. V tem je tudi njegova sposobnost in zmožnost za bivanje in življenje v najširšem smislu te besede.

Industrijska revolucija in eksplozija socialnega vprašanja

V predindustrijskih časih so ljudje živeli, to je proizvodjali in si medsebojno pomagali, v razmeroma visoki stopnji neposredne povezanosti z naravo (zemljo, gozdom, živalmi) in tudi z drugimi ljudmi, ki so živeli v približno enakih ali podobnih razmerah. Ze od rane mladosti dalje so spoznavali najrazličnejše življenjske situacije praktično neposredno. Kot otroci so opazovali starejših pri njihovih proizvodjalnih opravilih ter tudi v primerih pomoči drugemu, kadar je bila ta potrebna. Se več, otroci niso le pasivno opazovali starejše pri tem, temveč so jih starejši tudi aktivno vključevali tako v proizvodjalna kot tudi pomagalna (drugim) in samopomagalna (pomoč samemu sebi, na primer pri celjenju ran, v trenutkih razočaranj in obupa ter tudi v snovanju akcijskih in življenjskih načrtov ter priprav zanje) opravil. Mogoče bi bilo reči, da je (sleherni) človek imel dovolj priložnosti, možnosti ter tudi nuje, zrasti v zdravo in celovito osebnost, zmožno in voljno za prilagodljivo odzivanje na najrazličnejše življenjske situacije, katere je često tudi sam izzivalno sprožal in ustvarjal.

Z nastopom industrijske revolucije so se razmere za človeka bistveno spremenile. Prehod v industrijsko zaposlitev je (bil) največkrat povezan tudi s preselitvijo v drug kraj, iz vasi, podeželja v mesto, in z naselitvijo v mnogostanovanjskih blokovnih kolosih. V industrijski hali je bil človek le še delavec ob njemu poprej neznanem stroju in le majhen delček v razvejanih procesih industrijske proizvodnje in poslovanja. Delavcu je bilo že ob prihodu v tovarno in ob vključitvi v "poslovni sistem" rečeno, da mu bo vse, kar naj bi počel v tem "sistemu", pravočasno in sproti povedano in sporočeno, predvsem pa, da naj se nič ne razburja in da naj nikakor česar koli ne počne kar "po svoje", da v industrijskem in poslovnem sistemu velja le "red", brez katerega stvar ne bi "šla" oziroma bi se vse ustavilo in podrla, poslovnih rezultatov pa ne bi bilo, s tem pa tudi ne sredstev za

plačilo oziroma nagrado za njegovo delo.

Posledica tega prehoda so verjetno številne in različne. Tu bi opozorili predvsem na naslednji dve vrsti: prvič, vse dotedanje proizvajalno in pomagavno izkustvo, ki ga je človek, ki je postal tovarniški delavec, imel, se je v hipu pokazalo kot neustrezno, nepotrebno; kot odvečno je učinkovalo bolj kot breme kakor pa nekaj uporabnega. To je bil za človeka, ki je dobil oziroma sprejel lastnost industrijskega delavca, bolj ali manj "hladen tuš", nepričakovano začudenje: prej je namreč "nekaj znal in veljal", zdaj pa so ga začeli obravnavati kot "nekvalificiranega" delavca, ki naj še le čaka, da mu bodo drugi ("nadrejeni") povedali, kaj da "je prav in kaj da ni". Industrijska organiziranost je torej iz poprej življenjsko (proizvajalno in pomagavno) sposobnega in poštivovalno voljnega "človeka" napravila nesposobnega in pasivnega "delavca", ki bolj ali manj nezaupljivo čaka na delovna in vedenjska navodila "sistemskih anonimnežev". Ustvarjalna iznajdljivost in inovativnost je postala hipoma ne le nemogoča, temveč tudi "sistemsko nezaželena".

Človek, spremenjen v delavca v industrijsko-poslovnem sistemu, je neizpodbitno moral porabiti veliko svoje ustvarjalne energije zgolj za prilagoditev novim delovnim razmeram. Veliko energije in časa mu je vzelo, predno je odkril sam v sebi tiste nove načine, s katerimi bi mogel izraziti svoje proizvajalne iznajditeljske in inovativne zmožnosti. Posledica tega je bila, da je produktivnost dela zagotavljal predvsem mehanski strojni sistem, kateremu je bil delavec dodan le kot manjkajoči živi "del stroja". Razmeroma dolgo časa je bilo potrebno človeku v vlogi takšnega "delavca", da se je z vsemi omejitvami "sprijaznil", jih sprejel kot nekaj normalnega ter spet poskušal izražati svoje naravne iznajditeljske in ustvarjalno inovativne zmožnosti tako, da je "na sistemsko sprejemljiv način" začel prispevati tudi svoje ideje za nadaljnjo produktivistično izpopolnjevanje delovanja "svojega" industrijskega in poslovnega sistema. Gledano tako, je bil prehod človeka z zemlje z naravnim okoljem v tovarno z umetnim in brezdušnim strojnim sistemom nedvomno zelo težak proces, ki je neizogibno in podzavestno vsrkal vase ogromno človekovih in družbeno stvariteljskih sil in energij.

To je bila le ena plat. Druga je bila bivanjska preselitev iz vasi, podeželja v mesto. Stik z naravo je postal zelo otežen, če že ne povsem nemogoč. Blokovna naselitev je stisnila množice ljudi različnih navad in celo kultur na zelo majhen življenjski prostor. Tudi tu so se v prvi fazi pokazale nekdanje navade in vzorci življenja, po katerih so ljudje živeli v poprejšnjih oziroma prvotnih okoljih, za neprikladne in čisto za medsebojno sožitje v novih bivanjskih razmerah za povsem nesprejemljive. Človek se je s svojo družino moral z vsemi svojimi navadami in vzorci živ-

ljenjskega ritma stisniti zgolj v svoje majhno stanovanje. Ljudje, ki so prišli "z vseh vetrov" in se naselili v stanovanjih, ločenih le s tankim zidom, so si bili sprva med seboj povsem tuji. Občutek "sosedstva" med sosedi se je razvijal v takšnih razmerah praviloma šele počasi in zlagoma. Tudi ta bivanjska prilagoditev novemu okolju je ljudem, "mestnim novincem" vzela veliko življenjskih (psihičnih in emocionalnih) energij in sil in šele skozi določeno obdobje so mogle nove soseske "zaživeti" svoje novo "življenje sosedov", ki si tudi "pomagajo" med seboj v potrebi.

Tak proces prehoda iz vasi, podeželja v industrijo oziroma mesta se je odvijal vsaj v Sloveniji v zadnjih desetletjih (od okrog leta 1950 dalje), medtem ko z različnimi stopnjami zaostajanja očitno poteka tudi v drugih predelih naše države. Nasprotno pa so danes visoko razvite pokrajine predvsem v zahodni Evropi pa tudi drugod fazo mučne revolucije prešle že mnogo prej.

Zelo zanimiv opis razmer in posledic te industrijske oziroma urbanizacijske revolucije nam za Anglijo v prvih desetletjih 19. stoletja daje *Engels* v znanem delu "Položaj delavskega razreda v Angliji", napisanem v letu 1844. Posledica razmer, v katere so bili postavljeni ljudje na prehodu iz agrarne v industrijsko proizvodnjo, je bila, kot rečeno ta, da so se zrušili stari vzorci tako proizvajalnih kot tudi bivalnih in pomagalnih navad in vrednot. Razmere, v katere so bili "vrženi" ljudje, so bile posebej z vidika "marginalnih" skupin tako hude in neznosne, da se je v Franciji že okrog leta 1830 pojavila najprej socialistična in 2e nekaj let zatem tudi komunistična stranka, ki sta si zadali cilj, da po politični poti (s premiki oblasti) dosežeta zgodovinsko rešitev socialnega vprašanja, ki je eksplozivno spremljalo pohod industrijske revolucije postopoma po vse številnejših deželah sveta. Delavsko gibanje je poskušalo in še poskuša na razne načine olajšati "delavcem" razmere na delovnih mestih, vključno z bojem za večjo udeležbo v novoustvarjeni vrednosti. Socialno delo pa poskuša pomagati ljudem, ki se znajdejo v takoimenovanih "marginalnih skupinah", posebno pozornost pa posveča predvsem tistim skupinam, ki smo jih zgoraj (v sliki) označili kot "zgodnje socialne margine", in si pri tem prizadeva za njihovo resocializacijo in rehabilitacijo oziroma za njihovo ponovno (vsaj delno) vključitev v proizvajalno-aktivne dele družbene skupnosti in s tem v vsaj kolikor toliko človeka vredno življenje z maksimo, da je človek vsekakor delovno in ustvarjalno bitje.

Najnovejši tokovi pogojev za zaposlitev

Pomembna je ugotovitev, da je gospodarska rast, zasnovana na industrijski proizvodnji, v zadnjih desetletjih v zastoju. Ne le pri nas, temveč tudi drugod po svetu se govori o

gospodarski in drugih z njo povezanih vrstah krize. Tako na primer desetletna povprečja rasti družbene produktivnosti dela v najbolj razvitih deželah, skupno imenovanih "tovarna sveta" (ZDA, Kanada, Japonska, ZRN, Anglija, Francija, Italija), kažejo zanimivo, vendar nerazveseljivo sliko. Ta stopnja je bila na ravni 3,8% letno v razdobju 1950-60, nato je dosegla raven 4,6% letno v desetletju 1960-70, toda že v naslednjem desetletju 1970-80 je padla komaj na 2,3% letno. Zgovorni so tudi podatki za eno izmed teh najrazvitejših dežel: ZDA. Tam je rast družbene produktivnosti v nenehnem upadanju že praktično vsa povojna desetletja. Znana avtorja s področja organizacijske teorije Kast in Rosenzweig (1985/644) navajata, na primer, naslednje podatke: v razdobju 1948-66 je družbena produktivnost dela naraščala še s stopnjo 3,3% letno, nato pa je v razdobju 1966-73 padla na raven 2,1% ter v razdobju 1973-83 na zgolj 1,0% letno. Ob tem pa harvardski ekonomist L. C. Thurow (1985, 28) ironično trdi naslednje: "Rast produktivnosti (0,1% letno) je pomembno zastala in pričakovati je, da se živiljenjski standard ne bo podvojil prej kot do leta 2329 - to je nikoli." Ni pomembno, ali je vzrok tega zaostajanje gospodarske ali pa njegova posledica vse vidnejše izginjanje svetovnih zalog oziroma ležišč neobnovljivih fosilnih goriv (nafta, plin, premog) in surovin, ki pač predstavljajo surovinski in energetski input industrijski predelavi (v končne izdelke materialnega standarda). Za našo temo je pomembno dejstvo, da se bistveno spreminjajo možnosti za število in strukturo zaposlitve ljudi v industrijski bodočnosti. Po nekaterih analizah bo industrija v razdobju takoimenovane "informacijske družbe" vezala nase vse manjše število manualnih delavcev (E. M. Pintar namiguje celo na manj kot 10%, 1983), po drugih analizah Auerhan, 1965/69) pa bodo v industriji visokih tehnologij (avtomatska naprava s samoregulacijo - od 9. stopnje dalje) potrebne samo še tiste kategorije delavcev, katerih glavna značilnost je znanje. Iz tega se vidi, da se bodo možnosti zaposlitve v industriji prihodnosti zelo močno zožile, v posameznih primerih morda celo zgolj na neko "elito", ki bo razpolagala z najnovejšim in najzahtevnejšim znanjem. Pomen znanja, ki bo temeljilo na informacijah (ob tem bo pomemben pritisk na dotek in urejanje diseminacije informacij!) bo, po mnenju nekaterih - tudi naših - strokovnjakov tolikšen, da bo znanje daleč najbolj odločilen faktor produktivnosti. Njegovo udeležbo cenijo na 60% (Pintar, 1983) 70% (Frlec, 1985) 1985) oziroma 65-98% (Cvetanović, 1985).

Industrija prihodnosti torej ne bo imela prav nikakršnega "posluha" za zaposlitvene želje ljudi, pomenila bo le privilegij, ki bo dostopen le zelo omejenemu krogu "elitnih strokovnjakov". Hkrati pa industrija tudi ne bo področje, kjer se danes dogajajo "nesreče pri delu" in iz njih izvirajoči "invalidi zaradi nesreče pri delu". Te kategorije socialnih "margin" v prihodnosti ne bo, bodo pa

nastali invalidi iz kroga "elitnih razumnikov", ki pa bodo imeli drugačne vrste potreb po socialni pomoči, kot pa jih imajo današnji "manualni poškodovanci". Mogoče je tudi, da bodo "elitni" razumniški invalidi in upokojenci bogatejši od drugih in si bodo mogli privoščiti tudi dražje in bolj izbrane vrste socialne pomoči. Če bo doktrina socialnega dela vključevala tudi te vrste "socialnih margin" (odplavine), pa se bo moralo tudi socialno delo temu primerno delno prilagoditi, vsekakor v smeri večje zahtevnosti, vsebinske popestritve in individualnosti. Zelo verjetno pa bo to veljalo le za ožji krog ljudi.

Velika večina ljudi bo sodila v kategorijo marginalnih brezposelnikov, saj zanje ne bo dela oziroma zaposlitve niti v industriji niti v tehničiranem kmetijstvu. Zanje ostaja le področje takoimenovanih terciarnih dejavnosti (razne storitve), ki pa so - glede na obseg bodočih potreb ter tudi smoter zaposlitve (socialni vidik) - danes očitno še vse premalo razvejane in artikulirane. Če naj bodo te dejavnosti tiste, v katere se bo moglo usmeriti bodoče socialno-rehabilitacijsko delo, pomeni, da bo v smeri razvoja teh dejavnosti potrebno vložiti še posebno velike napore, da bi mogle vezati nase množice tistih, ki bi se radi rehabilitirale z delom (telesnim in/ali umskim). Videti je torej, da se bo socialno delo znašlo prav kmalu pred novimi vprašanji in nalogami. Potrebe po socialni pomoči se bodo v prihodnosti očitno oblikovale na drugačen način in možno je, da bo prišlo tudi do pregleda in prilagoditve tudi same doktrine socialnega dela.

Posebne razmere pri nas

Razmere v Jugoslaviji in tudi v Sloveniji bodo v prihodnosti v marsičem očitno še posebej zapletene, kar se tiče socialnega dela. Gospodarska moč naše družbe ne kaže zelo vabljive podobe. Smer dolgoročnega gibanja družbene produktivnosti dela v SR Sloveniji je izrazito neugodna, saj nezadržno in strmo pada že četrto desetletje zapored. Podatki so naslednji: 8% v razdobju 1953-61, 6,2% v razdobju 1961-1971, 4,1% v razdobju 1971-1981, prebitje točke 0,0% v letu 1985 in padec na raven -0,3% še v istem letu ter na raven -2,3% v letu 1986 (*Siherl, 1983; RTV Lj.*). Pri tem zunanjetrgovinska menjava naše države že od leta 1948 dalje vseskozi kaže, da uvoz presega izvoz (*Banič, 1988*). Dalje je gibanje akumulativne sposobnosti gospodarstva SFRJ padlo na raven 0,0%, doseglo v letu 1985 raven -1,0% ter se poslej ni več dvignilo v sfero pozitivnih števil. Sodeč po drugih ekonomskih analizah (*Pučko, 1988*) pa se nam tudi za prihodnost ne more pisati kaj posebno dobrega, saj so bile v razdobju osemdesetih let tudi rast, struktura in učinkovitost investicij v Jugoslaviji "vse prej kot zadovoljive" (*Pučko*).

Glede na takšen razvoj gospodarskih gibanj v Jugoslaviji ter še posebej glede na njihovo vztrajnost (v smeri negativnega!) ni čudno, da je inflacija pri nas že leta 1987 dosegla raven trimesestnih števil. Logika takšnega gospodarskega razvoja dežele vodi očitno v takšno ali drugačno katastrofalno situacijo. In, kako naj v takšnem okolju izgleda, se formira oziroma reformira socialno delo?

Kriza kartezijanske paradigme in socialno delo

Splošno znano je - kažejo pa na to tudi zgoraj omenjeni podatki - da je v razvitem svetu že v teku šestdesetih let nastalo krizno stanje. (Znaki takega stanja so tudi: onesnaženost okolja, ekološki problemi, energetska kriza, val nasilja in kriminala, posebej v velikih mestih, mednarodni terorizem - tudi vladni.) Nastali problemi so v zadnjih desetletjih spodbudili znanost tako v družboslovju kot tudi v naravoslovju k vztrajnemu odpiranju vprašanj, od kod vse to, kje so globlji vzroki takšnih novih pojavov ipd. Postavljanje takšnih temeljnih vprašanj, pa je logično naletelo tudi na vprašanja temeljnih vzorov (paradigem), po katerih so urejene današnje družbe, njihova gospodarstva ter tudi ustanove moderne (današnje) družbene nadstavbe. Tako so ob koncu sedemdesetih let odkrili, da je za razumevanje današnje krize, ki da je globalno-planetarna, mnogovrstna in večplastna, smiselno razlikovati med dvema paradigama oziroma med dvema načina videnja sveta. Na eni strani je mehanistično gledanje na svet in naravo kot na velik stroj, ki deluje po enakih načelih kot mehanska ura sedemnajstega stoletja; na drugi strani pa je gledanje na svet kot na živ organizem. Za mehanistično videnje sveta se je odločil Descartes, ki je zasnoval splošno metodo odkrivanja znanstvene resnice: (1) raziskovati le tisto, kar je razvidno in jasno, (2) sleherni problem razstaviti na dele, obdelati vsakega izmed njih posebej, nato po vzvratnem zaporedju priti do sklepa. Za Descartesa je bila narava/svet/materija sestavljena iz predmetov, teles (tja do atomov), ki se gibljejo po načelih mehanike, ki pa jih je mogoče odkriti, natančno opisati, izmeriti in kvantitativno izraziti. Prevzel je Baconovo misel, da je smisel znanosti o naravi v tem, da postanemo njen lastnik, gospodar, da si jo podredimo in izkoriščamo njene potenciale: materiale, energijo, zemljo, pa tudi (podrejenega) človeka.

V skladu z Descartesovim ločevanjem duha/uma/razuma od telesa/materije/narave so se ločeno institucionalizirale vede s področja "res cogitans" (misleča stvar) kot humanistične oziroma družbene vede na eni strani ter od njih povsem neodvisno tudi vede s področja "res extensa" (podaljšana stvar) kot naravoslovne vede. Smatralo se je, da med tema dvema področjema znanstvene misli ni nobene povezave ali skupne točke. Prav ideja o medsebojni nepovezanosti pa je

botrovala tudi uveljavitvi ideje o nujni medsebojni samostojnosti in neodvisnosti ter preko tega tudi medsebojni neodgovornosti.

Takšne kartezijanske ideje so, še posebno potem ko jih je odlično podprl Newton z objavo svojih splošnih zakonov o gibanju teles (gravitacija) (1683), prežele vso kulturo "zahoda". Spodbujale so razvoj znanosti, tehnike in tehnologije za obvladovanje, podrejanje in izkoriščanje potencialov narave (zemlje/materije in podrejenih ljudi). Uveljavila se je delitev dela (do vse manjših podrobnosti, tja do fragmentarnosti) na vseh področjih: ne le v proizvodnji, temveč tudi v znanostih (akademskih disciplinah), strokah in družbenih (vladnih) ustanovah. Vsakdo se je hotel ukvarjati s svojim čim ožje opredeljenim področjem, ga poznavati in obvladovati (s svojega vidika) do podrobnosti, a brez povezave z drugimi področji. Vsakdo je težil k čim večji (če že ne kar absolutni) samostojnosti in neodvisnosti od drugih. Občutek povezanosti ljudi med seboj, ljudi z naravo ter tudi zavest o medsebojni povezanosti posameznih delov narave, sta se vse bolj izgubljala. Verjelo se je, da je dogodke mogoče vnaprej (natančno) napovedovati. Tak kartezijanski pogled na svet/naravo/stroj prežema mehanicizem, determinizem in racionalizem. V svoji dobi je povsem ustrezal težnji kapitalistov po gospodovanju in izkoriščanju vseh potencialov narave. Temu ni nihče niti pokazal niti postavljajl meje. Videti je bilo, da gre to podrejanje in hlastavo (zasebno profitarško) izkoriščanje lahko v nedogled. Predstava o svetu kot stroju je težila k statičnosti objektov (teles, delov). Stroj, ki ga je izdelal človek, pa je bilo mogoče nenehno izpopolnjevati (po načelu racionalnosti - poudarjanje moči razuma).

Vse to je dalo pečat večstoletnemu razvoju industrijske družbe zahodnega tipa. Vodilo je v hiter razvoj znanosti in na njej temelječe tehnologije podrejanja in izkoriščanja (narave in človeka). Dosežena je bila po eni strani visoka stopnja materialne blaginje, po drugi strani pa se je v določenem trenutku razvoja pokazalo, da ima tak "napredek" tudi svoje objektivne meje tako v naravi (izginjanje neobnovljivih fosilnih materialov/surovin) kot tudi v človeku in družbi (neznosne razmere, v katere je kapitalizem klasične dobe potisnil najete delavce so privedle do spoznanja o dveh nasprotujočih si družbenih razredih: razred kapitalistov in razred meznih delavcev, razred izkoriščevalcev in razred izkoriščanih - glej *Marx-Engelsov* Komunistični manifest, 1948). Najprej je na neznosnost subordinatorno-eksploatorskih razmer opozorila človeška narava, ki je kot nasprotje ustvarila idejo o socializmu in komunizmu, sprožila sindikalno organiziranje delavcev ter v tem okviru tudi nastanek socialnega dela. Precej dlje je vzdržala pritisk grabežljivosti (najprej v kapitalizmu, nato pa tudi v socializmu) narava: zemljina skorja, ozračje in voda. Problem

ekološke preobremenitve se je pokazal šele v drugi polovici 20. stoletja. Vendar je tedaj zelo hitro prišlo tudi do spoznanja, da obstoje "meje rasti" (*Meadows, 1974*). Sprožila pa so se tudi vprašanja o temeljnih paradigmah (vzorih) ureditve modernih družb, njihovega odnosa do naravnega okolja in podobno. Tako je ob kobncu sedemdesetih let prišlo med drugim tudi do trditve, da je odnos do narave napačen in da temeljna napaka izvira še iz Descartesovih zmot o pretiranem razparceliziranju sveta/narave, o povsem ločenem obstoju duha/uma/razuma od telesa/narave in iz tega izvirajoče ideje o medsebojni neodvisnosti in samostojnosti delov celote. Slednje pa je spodbujalo zanikanje ideje o medsebojni usodni povezanosti med deli celote ter iz tega izvirajoči prav tolikšni medsebojni odgovornosti - tako med ljudmi kot tudi med človekom in naravo/zemljo/vodo/ozračjem.

Socialno delo je torej v tem smislu le eden izmed načinov odzivov/uporov/negacije ureditve odnosov med ljudmi in odnosa človeka do narave zgolj po vzoru kartezijsko-newtonovskega stroja/mehanizma/determinizma in racionalizma.

Socialno delo v luči nove paradigme

Raziskovanja na področju subatomske fizike so v prvih desetletjih našega stoletja pripeljala do nepričakovanih in presenetljivih odkritij. Le-ta bi mogli na tem mestu (po *Capri, 1981, 86*) povzeti v naslednjem: Prvit, subatomske delci (elektroni, protoni) niso delci kot zrnca (objekti, predmeti, telesca) temveč so to obrazci (sheme, formule) verjetnosti medsebojnih zvez (povezav, razmerij, odnosov) v nedeljivi kozmični mreži, ki v način in obliko svojega obstoja in obnašanja (kot "delec" ali kot "val") vključuje tudi človeškega opazovalca in njegovo (oziroma njeno) zavest, duha (*Capra, 1986, 99*). To je v diametralnem nasprotju s kartezijsko-newtonskim pojmovanjem "objektivne" stvarnosti, ki da obstoji in se giblje neodvisno od človekovega duha, torej "objektivno" (ne pa "subjektivno!").

Drugič, svet/narava/kozmos je ena sama vsesplošna povezanost in odvisnost stvarnosti, je nedeljiva dinamična celota. Takšna je zaradi tega, ker poleg lokalnih (predmete opredeljevalnih) zvez obstajajo tudi nelokalne (trenutne) zveze med vsemi deli stvarnosti ne glede na prostor in čas.

Tretjič, linearnost vzročno-posledičnih zvez (značilnih za logiko mehanizma/stroja) je le poseben del/primer v sklopu nelinearnosti, ki opredeljujejo vsesplošno in (časovno in prostorsko) vsesmerno povezanost stvarnosti. Po *Capri* novo videnje/paradigma/vzor stvarnosti vznika iz spoznanja o bistveni medsebojni povezanosti in odvisnosti vseh pojavov - fizikalnih, bioloških, psiholoških, družbenih in kulturnih - ter s tem presega (do)sedanje disciplinarne in pojmovne meje

(Capra, 1986, 307). Za nov (sestavni-sistemski) pogled so značilne zamisli o celosti (holizmu), organskosti in ekološkosti v razsežnostih, ki segajo od subatomske do vseirske ravni.

Kritiki kartezijske paradigme se zdaj ogrevajo za pogled na svet kot da gre za živ organizem. Za živ organizem pa je značilen princip (samo)organizacije. To načelo se izraža v dveh pojavnih oblikah: prvo je samoorganizacija oziroma samoobnavljanje, ki predstavlja sposobnost živih organizmov, da se neprestano obnavljajo in reciklirajo svoje komponente, pri tem pa ohranijo svojo integriteto (osebno identiteto) in osnovne strukture. Druga pojavnost oblika tega principa (samo)organizacije pa je sposobnost samopreseganja: živi organizmi so sposobni ustvarjalno samopreseči fizične in mentalne dosežene meje v procesih učenja, razvoja in evolucije. (Capra, 1986, 312).

Za žive organizme je značilno, da imajo dve težnji: težnja po relativni avtonomiji, ki zagotavlja vsakemu organizmu (tudi organu kot njegovemu delu/podsistemu) osebno identiteto in relativno samostojnost/avtonomijo. Druga pa je težnja po integriranju/vključevanju v sistem višjega reda/nadsistem. Živi organizmi imajo izjemne sposobnosti prilagajanja okolju, hkrati pa imajo tudi sposobnost ustvarjalnega razvijanja novih struktur in funkcij brez kakršnega koli pritiska na okolje, ki predstavlja manifestacijo možnosti samopreseganja. Za svet živih organizmov so značilna razmerja sožitja in sodelovanja/simbioze (Capra, 1986, 322). Značilno za žive organizme je tudi, da vključujejo um/zavest in so s tem sposobni svobodne izbire med alternativnimi možnostmi.

Sklep

Na osnovi povedanega bi mogli glede socialnega dela povzeti naslednje:

V preteklosti se je tudi socialno delo neizogibno oblikovalo in razvijalo v okviru kartezijske paradigme: kot ozko opredeljena stroka poleg drugih strok, s katerimi se je sicer povezovala bolj ali pa manj, odvisno od primera do primera. Gospodarski zastoj je verjetno sestavni del neke globlje krize razvoja in splošne kulture družbe in njenega odnosa do narave, ki ga bo očitno treba spremeniti. Spremembe pa verjetno ne bodo mogle biti izvedene hitro in brez zadreg.

Sprememba splošnih gospodarskih in družbeno-kulturnih razmer bo brez dvoma pomenila tudi ustrezen izziv socialnemu delu in njegovi doktrini. Očitno pa je, da bodo zahteve do socialnih delavcev s strani tistih, ki bodo njihovo pomoč potrebovali, v prihodnosti dobile novo kvaliteto, tudi v

skladu s spreminjanjem temeljnega pogleda na svet, naravo in družbo.

LITERATURA

Auerhan, S., v: Richta, R., Civilizacija na raskračju, Komunist, Beograd 1972

Banič, I., Vpliv tehnoloških dejavnikov na razvoj splošne tržne sposobnosti gospodarstva, XX. posvetovanje o ekonomiki in organizaciji združenega dela, Društvo ekonomistov Ljubljana, Zbornik referatov, Portorož, 9.-11. marec 1988, str. 11-16.

Capra, F., Vrijeme preokreta, Globus, Zagreb, Ljubljana, 1986.

Cvetanović, S., Rast produktivnosti, Produktivnost, Beograd, 1985/5-6

Enciklopedija leksikografskog zavoda, Zagreb 1969, 4 zv., str. 215-216

Engels, F., Položaj delavskega razreda v Angliji, MEID, 1. zv., CZ, Ljubljana 1969, str. 535-890

Kast, F. E., Rosenzweig, J. E., Organization and Management, McGraw Hill, New York 1985.

Kurenkov, A., Produktivnost u svijetu, Produktivnost, Beograd 1983/5

Lipovec, F., Razvita teorija organizacije, Obzorje, Maribor 1986

Malič, D., Kibernetska termodinamika, Gradjevinska knjiga, Beograd 1976

Marx-Engels, Manifest komunistične partije, Komunist, Ljubljana 1974

Meadows, D. H. idr., Meje rasti, CZ, Ljubljana 1974 (prva izd. 1972).

Novak, M., Organizacija rada u socijalizmu, Informator, Zagreb 1985

Ovsenik, Jože, Prenova organizacije dela v luči dveh paradigem, VII. Posvetovanje organizatorjev dela "Prenova organizacije dela glede na zahteve tržnega gospodarjenja", Portorož, 14-15. aprila 1988, in v: Organizacija in kadri, Kranj

1988/1-2, str. 148-157.

Pintar, E. M., Dolgoročni razvoj SR Slovenije. Organizacije in kadri, 1988, 1-2, str. 148-157

Pučko, D., Postavljanje razvojne strategije ozda in planiranje investicij, XX. posvetovanje o ekonomiki in organizaciji združenega dela, Društvo ekonomistov Ljubljana, Portorož, 9. - 11. marec 1988. Zbornik referatov, str. 49-63

Rihta, R. idr., Civilizacija na raskršću, Komunist, Beograd 1972.

Thurrow, L. C., The Zero-Sum Solution, Simon and Schuster, New York 1985

ZA VISOKO SOLO SOCIALNEGA DELA KOT INVENTIVNI IN KRITICNI EDUKATIVNI AMBIENT

Mag. Tone Brejč

Prav nič ne bi rad dopolnjeval ali celo popravil zanimivih in prepričljivih utemeljevanj, ki so jih za tole "okroglo mizo" podali učitelji šole, rad bi se le pridružil z nekaterimi asociacijami optimističnemu in vztrajnemu prizadevanju, da se študij na tej šoli izoblikuje v obliki in trajanju, ki se je izkazala kot imanentna nujnost vseh oblik usposabljanja za delo z ljudmi. Podlaga za moje navezovanje sta predvsem dva pojma, ki sta bila danes v dveh prispevkih posebej izpostavljena, in sicer "profesionalizacija stroke" in "duh šole". Zdi se mi namreč, da se oba pojma, vsaj kar zadeva njuno udejanjanje v praktičnem vsakdanu šole, navezujeta na pojem, recimo pogojno, višjega reda, ki bi ga opredelil kot "edukativni ambient" šole oziroma, po domače, izobraževalno (notranje) okolje. Če si odmislim kaj slabe prostorske in siceršnje materialne pogoje, v katerih šola že leta deluje in ki bi lahko kvečjemu vplivali na oblikovanje nizkih ali nikakršnih aspiracij delavcev šole (pač v skladu s Gideovo iskrico, da so značaji zmeraj usklajeni z dogodki), se mi "edukativni ambient" prikazuje predvsem kot postvaritev prevladujoče ideologije šole. S tem mislim na to, katere vrednote želi šola v okviru svojih pedagoških in proučevalnih dejavnosti podpirati v odnosu do stroke in v odnosu do družbe. Kolikor šola dejansko pristaja na sintagmo, ki je sicer dokaj splošna in lahko tudi aktivistično zapeljiva, da je "socialno delo dejavnik sprememb" pri posamezniku in v družbi, potem se mi zdi, da je treba med take vrednote uvrstiti vsaj "pogum", "kritičnost", "inventivnost", "sodelovanje", in "oveljavitvenost". Ker pa predstavlja šola tudi poseben sistem organizacije dela kaže upoštevati tudi spoznanja iz teorije organizacij, da je zanjo verjetno najprimernejša Ouchijeva "teorija Z", ki temelji na naslednjih treh vrednotah: "zaupanju", "zavzetosti" in "bližini". Tako pridemo do sklopa vrednot, ki, po mojem mnenju, tudi zmanjšujejo bojazen za "pomirjanje z obstoječim" oziroma za negativno prilagajanje, omogočajo pa tudi primerno zastavitvev notranjih in zunanjih povezav šole. Te povezave so lahko ena bistvenih lastnosti "edukativnega ambienta", saj lahko rezultirajo v storilnostno, empatično/emocionalno ali nevtralnno naravnost odnosov med učitelji šole, študenti in "pomembnimi drugimi" ali pa v kombinacijo teh naravnosti.

Pomemben vidik naravnosti šole, ki je seveda posebej vezan na profesionalizacijo stroke, se mi zdi izkustvena

sestavina študija. Mislim, da bi pri uresničevanju teženj, o katerih je danes govora, morali upoštevati, da lahko pridobijo socialni delavci, tako so pokazale raziskave na mojem ožjem področju, večine dela z ljudmi le na osnovi sistematičnega programa usposabljanja, ne pa v okviru "prakse", ki temelji na opazovanju in posnemanju izkušenih praktikov. Kazalo bi torej ponovno pretehtati sedanje izkustveno plat šolskega programa in izbrati pot, ki bi omogočila, da se preseže tudi danes omenjeno epistemološko odvisnost socialnega dela od drugih ved in študentom omogoči doživetje specifične poklicne verodostojnosti.

SOCIOLOGIJA, PRODUKCIJA SMISELNOSTI VSAKDANJEGA ŽIVLJENJA IN SOCIALNO DELO

Dr. Maca Jogan

V vseh prispevkih sodelavcev iz VSSD, ki so z različnih vidikov osvetljevali izobraževanje socialnih delavcev in njihovo poklicno delovanje, je bilo ogromno zanimivih in k širšemu razmišljanju spodbujajočih spoznanj. V svojem prispevku se bom omejila na navedbo nekaterih vsebinskih razsežnosti, ki so vredne pozornosti pri presoji odnosov med sociologijo in socialnim delom. Usmerila se bom na nekatera teoretično pomembna vprašanja produkcije in uporabe socioloških znanj zlasti z vidika delovanja na posebnem področju socialnega dela. Čeprav se zdi takšna usmeritev morda preveč tuja današnji razpravi, sem prepričana, da je potrebna in da bom s konkretnimi primeri uspela pokazati na praktičnost in vsakdanjo navzočnost tega področja tudi v izobraževanju in delu socialnih delavcev.

Socialni delavci kot neposredni izvajalci različnih pomoči ljudem se namreč pri vsakdanjem delu naslanjajo na izražene ali prikrite razlage družbene uredenosti in na njih temelječe recepte uravnavanja posameznikovega socialnega položaja. Dr. R. Kyovski je upravičeno opozoril na opreznost pri sprejemanju različnih receptov (ki se v času iskanja izhoda iz krize naše družbe ponujajo - večkrat enostransko, brez medsebojne konfrontacije - kot najučinkovitejši) in na njihovo preverjanje z vidika socialne politike. Ena od funkcij sociološkega izobraževanja socialnih delavcev je - po mojem globokem prepričanju - prav ta, da socialni delavci sami lažje razumejo svojo poklicno dejavnost kot sestavino celotnega družbenega dogajanja, to pomeni da lahko presojajo o smiselnosti in usmerjenosti lastnih praktičnih posegov. Čeprav se poklicno usmerjajo pretežno k posamezniku ali skupini (manjšega obsega), je v receptih za pomoč vselej vsebovana tudi neka določena koncepcija pravilnosti glede uredenosti globalne družbe.

Ker pa ni nekega naravnega soglasja o tem, kaj je pravilno, temveč je to soglasje plod oziroma posledica procesov ustvarjanja smiselnosti vsakdanjega življenja, je z vsakokratno praktično dejavnostjo tudi povezano vprašanje, kdo in kako producira pravila o tem, kaj je prav, zaželeno, nujno itd. in kako se ta pravila ohranjajo.

Upravičena zahteva, da mora biti socialni delavec uspo-

sobljen za "branje socialnega teksta" (Zaviršek), za spoznavanje ozadja, iz katerega izvirajo stigmatizacije itd. se zato povezuje z vprašanjem, kako brati; drugate povedano: kako pojasnjevati delovanje in obstajanje različnih družbenih mehanizmov (na področju ideologije, prava, morale, religije, ekonomije itd.), ki sodelujejo pri oblikovanju posamičnih življenjskih celostnih situacij. Če se omejim na tiste vzorce "branja", ki so bili prevladujoči v dosedanjem sociološkem pojasnjevanju, potem gre za dvoje ključnih tipov razlaganja. Na eni strani razlaganje obstoječe resničnosti kot nekega pojava po sebi, ki pa ima to lastnost, da sam skrbi za to, da ostaja nespremenjen; iz takšne razlage totalitete črpajo svoje praktične potencialne predvsem reformistični pristopi v socialnem delu, pri čemer je (izraženo ali prikrito) vodilo, kako prilagoditi človeka obstoječim pravilom, medtem ko sama pravila morajo ostajati neproblematizirana. Če se sociološka razlaga odmakne od takšnega "naturalističnega" vzorca, se mora začeti spraševati po samih načinih ustvarjanja in reguliranja vsakdanjega življenja, po nosilcih teh regulacij, po tem, komu določene zapovedi zlasti ustrezajo, koga prizadenejo ipd. Skratka: obstoječa definicija smiselnosti delovanja vsakega posameznika v povezavi z drugimi v različnih družbenih okoljih (skupinah, institucijah, itd.) postane vprašljiva.

Pri obravnavi medsebojnih odnosov med sociološko teoretično razlago in usmeritvijo socialnega dela se vedno pojavlja vprašanje kakovosti razlage v zgornjem smislu in ne le vprašanje razmejitve področij glede na obseg dejavnosti. Praktična pomoč posamezniku je že usmerjena s predhodno razlago normalnega in pozitivno moralnega delovanja posameznika. V konkretnih razmerah neenake razdelitve moči v družbi, kar je dejstvo v vsem dosedanjem razvoju, so nosilci moči vselej lahko tako razložili obstoječo neenakost, da je bila smiselna in da so jo posamezniki sprejemali kot nekaj povsem naravnega ter delovali tako, da so jo ohranjevali. Če preidemo na konkretne parcialne razlage in na njih nakažem medsebojno (različno) povezanost sociološke teoretične razlage in usmerjenosti socialnega dela, bi omenila področje človekove samoskrbi in družbeno organizirane skrbi. Pri nekaterih avtorjih v sodobnosti lahko beremo, da se je s prenašanjem na institucije zmanjšala možnost človekovega avtonomnega urejanja svojih problemov in da prenašanje teh dejavnosti družba (država) težko prenaša. Na kaj bi morali biti pozorni pri tovrstnih razlagah?

Menim, da ne moremo mimo predpostavke, da je bilo v preteklosti bolje, da so bili ljudje bolj avtonomni in tudi bolj svobodni. Seveda je ta preteklost navadno označena kot "predindustrijska" družba, ki jo še dodatno kitijo konotacije o harmonični urejenosti v smislu Toenniesove "Gemeinschaft". Če poskusimo to podobo o zlati dobi v preteklem reševanju

socialnih problemov prenesti v resnične zgodovinske okoliščine, potem se hitro zamajajo temelji tega načina presojanja. Glede na asimetrijo moči in bogastva je bilo tako, da je za manjšino bilo poskrbljeno v vseh ozirih zagotavljanja socialne varnosti, za večino pa je bilo vprašanje zagotavljanja varnosti zamejeno s skrajno zoženim prostorom "samopomoči" na temelju, ki so ga določale vladajoče norme. Če vzamemo različne indikatorje socialnega položaja večine prebivalstva, denimo konec 19. st. v Evropi, potem bi težko sklepali, da so si vsi sorazmerno enako pomagali. S tem hočem samo opozoriti na to, da se moramo vprašati, kako je prišlo do institucionalnega širjenja pomoči, boljše različnih vrst pomoči, ki jih razumemo pod oznako "socialna država". Večkrat imam vtis, da se tudi nastajanje socialne države razlaga kot nekaj naravnega v okviru "industrijske družbe". nekaj, kar je obstajalo in obstaja mimo konkretnih interesov različnih skupin v družbi. Do institucionalizacije v zagotavljanju socialne varnosti je prišlo v veliki meri prav zaradi razrednega boja depriviranih in zaradi množičnega izkušanja neugodnih posledic "samopomoči".

In ravno v času krize države blaginje se ponovno pojavljajo sklicevanja na samopomoč - tako v razvitih pozno-kapitalističnih družbah kot tudi v zgodnjiesocialističnih. Takšna orientacija se velikokrat povezuje tudi z izredno ostro kritiko napak institucij (razsebljenost, veliki stroški itd), kar je zaradi dejanskih hib (ki pa jih je treba vendarle primerjati s preteklim konkretnim stanjem) potem tudi navzven zelo prepričljivo. Norveška sociologinja Kari Wearness je pred nekaj leti nedvoumno opozorila na to, da ne smemo pozabiti, kakšno je bilo realno stanje v preteklosti in kakšne so izkušnje večine s samopomočjo in "miloščino". Prav delovanje različnih institucij je omogočilo dejansko večjo svobodo in vsaj minimalno omilitev velikih neenakosti (čeprav nikakor ne trdim, da so se temeljna nesorazmerja odpravila). Seveda ne zanikam potrebe po negovanju vzorcev samopomoči v vsakdanjem življenju v vseh okoljih in tudi ne potrebe po kritičnem presojanju institucionalnih oblik medsebojne pomoči. Hočem le opozoriti na nujnost vključitve zgodovinskega spomina (ki ni in ne more biti identičen z ideološkimi samopredstavami, ki so vladajočim pomagale producirati vsakokratno smiselnost) v razpravljanje o razmerju med formalnim in neformalnim (institucionalnim in neinstitucionalnim) delom na področju zagotavljanja pomoči.

Za vsakokratno družbo in pojasnjevanje njene urejenosti je gotovo pomembno vprašanje, kako se producirajo nemočni, marginalni, pomoči potrebni (kar je ena od sfer socialnega dela) in kako se organizira pomoč. Ključno vprašanje se mi pri tem zdi, kdo in zakaj postavlja meje marginalnosti, oziroma, če se navežem na izredno uspelo prisposodob o reki

(Ovsenik), kdo določa merila za sodelovanje v "deročem toku" in čemu. Glede na socialna okolja in tehnološki razvoj so namreč te meje zelo gibljive in včasih silno zožene. Kot primer lahko razumemo udeležbo ženske delovne sile v sodobni elektronski industriji v nekaterih deželah v razvoju (več o tem M. Košak v delu *Zenske in diskriminacija*): pri njih se udeležba v "deročem toku" omejuje na mladost (od 13, 14 let do nekaj čez dvajset), ko pa so izkoriščene in invalidi, se odpplavljajo v sfero marginalnosti. Poskusi, da bi se takšna urejenost kaj spremenila (npr. sindikalna organiziranost in zahteve varstva itd.), navadno peljejo do premika dejavnosti v tista področja, kjer je še mogoče neovirano poslovati tako, da je struga aktivnosti in normalnosti silno zožena in izjemno deroča. Mimogrede: ta "tok" (vzorec družbeno želenega načina življenja) ne izključuje le človeka kot celostnega bitja potreb (ki ga reducira na pretežno moralno dimenzijo, s čimer je dana možnost izravnave deficitov dejanskih možnosti), temveč vključuje tudi roparski odnos do narave. Če se človek upošteva zgolj kot govoreče orodje (posebej naj omenim razumevanje žensk kot "udomačenih reproducentk vrste"), potem je pač razumljivo, da je ta zanimiv, dokler služi osnovnemu namenu - da je orodje. Ko pa ni v tej funkciji, se prepušča kot sestavina obrobja korekcijskim mehanizmom (socialne politike). Smisel pridobivanja socioloških znanj vidim v razvijanju takšnih sposobnosti socialnega delavca, da ta ne bi vnaprej pristajal na to, da je "deroča reka" nekaj edino veljavnega in da se normalno (zaradi tehnološkega razvoja) širijo struge marginalnosti. Kolikor sem mogla razbrati iz današnje razprave, je ta cilj vsaj v nastavkih že tudi navzoč v dosedanjem raziskovanju socialnih problemov in v izobraževanju. (Posebej bi moral biti poudarjen v visokošolskem izobraževanju.) Obstoječa krizna situacija le še dodatno povečuje pomembnost sociološke dimenzije - seveda ne v pozitivistični paradigmi.

K RAZMERJU MED SOCIOLOGIJO IN SOCIALNIM DELOM

Mag. Tanja Renner

V razvoju socialnega dela kot stroke sociologija ni imela vselej enakega mesta in pomena. Dialog in sodelovanje med sociologijo in socialnim delom se je v svetu intenziviral zlasti ob koncu šestdesetih let. Dotlej je bila sociologija v študijskih programih socialnega dela prisotna bolj obrobno, socialno delo je imelo privilegirano razmerje najprej s pravnimi in nato s psihološkimi in psihiatričnimi vedami. S silno politizacijo in radikalizacijo socialnega dela v šestdesetih in sedemdesetih letih pa je prišlo do zasuka in po mojem kar posrečenega srečanja med socialnim delom in levo, kritično sociologijo. Gre za razmere, ki jih poznamo: socialno delo ali bolj socialni delavci so se zoperstavili svoji vlogi tampona in funkciji "vazelina sistema", kakor so se izražali, stopili so na stran klienta in se z radikalno sociologijo srečali v skupnem hotenju po spremembi družbenega sistema in institucij, ki so utesnjevali oboje, tako sociologijo kot socialno delo.

Vzporedno s tem zbližanjem obeh strok so se spreminjali tudi programi sociologije v višješolskem in nato visokošolskem oziroma fakultetnem študiju socialnega dela v smeri vse večje prisotnosti socioloških znanj. Kolikor poznam programe sociologije v študiju socialnega dela v zahodni Evropi, bi jih bilo mogoče - grobo rečeno - deliti na tri sklope: na uvodni sociološki študij poglavitnih družbenih vprašanj sodobnosti in posamezne globalne družbe; na drugi sklop, ki obravnava metodologijo in sistematiko družboslovnega raziskovanja; in na tretji, bolj aplikativni sklop, kjer prihajajo do izraza predvsem posebne sociologije, afinitetno usmerjene k socialnemu delu, zlasti urbana sociologija, sociologija družine, mladine, sociologija zdravja, sociologija organizacije in sociologija planiranja.

Sociologija naj bi tako v korpus socialnega dela vnašala sociologiji imanentne značilnosti, kakor je teoretsko spoznavna in interpretativna vednost o strukturi in dinamikah globalne družbe, nato njena informativna funkcija, kar pomeni, da mora biti sociologija sposobna operativnega prevajanja informacij o družbi, ki jih producira njen teoretsko metodološki aparat, in slednjič, na osnovi razvojnih trendov, ki jih ugotavlja, mora artikulirati elemente za predikcijo in predvsem za planiranje družbenega razvoja.

Res je, da je vednost vzajemna, kar pomeni, da se ima

bržkone tudi sociologija kaj naučiti od socialnega dela, toda ker vendarle govorim kot sociologinja, bi rekla, da je po mojem prispevek sociologije socialnemu delu lahko dvojen. Sociologija lahko daje socialnemu delu spoznanja za rigorozno interpretacijo problemov socialne realnosti, ki zadevajo tudi socialno delo, in s socialnim delom sodeluje v definiranju (oziroma premišljanju) njegove družbene vmeščenosti; gre za torej neke vrste sociologijo socialnega dela.

Se nekaj besed k razmerju med sociologijo in socialnim delom. To razmerje je bilo včasih pri nas, vsaj po mojem, nekoliko zamegljeno ali vsaj ne zelo dobro definirano. Začela bom kar *per negationem*. Menim, da ne držijo oziroma da so poenostavljena nekatera razločevanja, kakor na primer to, da je sociologija teoretska veda in socialno delo ateoretsko in bolj operativno-aplikativno, da sociologija temelji na raziskovanju, socialnemu delu pa da ta predpostavka ni tako nujna, da je sociologija socialnega dela nekaj takega kot teorija socialnega dela in podobno.

Ze res, da mora biti sociologija teoretska veda, vendar je ni dobre sociologije brez sposobnosti prevajanja svoje vednosti v konkretno družbeno realnost; tako tudi socialno delo ne more biti zgolj operativno aplikativno početje brez lastne teoretske refleksije, sicer bi ne bilo veda, disciplina, temveč strokovno tehnično podjetje. Mnenja sem, da ne sociologija ne kaka druga akademska konsolidirana disciplina ne more zgraditi (vnesti) teoretskega aparata za socialno delo ali namesto njega in mu s tem pomagati do akademske legitimnosti in identitete. Raven sodelovanja med sociologijo in socialnim delom vidim drugje. Strokovna področja obeh ved so sicer sorodna, "objekti" proučevanja se kdaj tudi prekrivajo, pa vendar se obe stroki gibljeta na avtonomnih ravneh. Zdi se mi, da šele jasna identiteta in avtonomija ene in druge vede nudi možnost dobrega teoretskega, raziskovalnega in pedagoškega sodelovanja.

SOCIOLOGIJA - SOCIALNO DELO: (IN)KOMPATIBILNOST ?

Srečo Dragoš

Predvsem preko tistega, kar je sociologiji in socialnemu delu skupno, se lahko (u)vidijo njune različnosti. Skupen je sociologiji in socialnemu delu že vzrok njenega nastanka, ki je v naslednjem:

1. soočenje z družbeno krizo, ki jo je bilo treba pojasniti in iz katere je bilo treba najti izhod na način, ki je bil drugačen od vseh prejšnjih;
2. odvisnost od drugih znanosti, predvsem v spoznavno-teoretičnem smislu (epistemološki vidik).

Ad 1. Zato sta se sociologija in socialno delo kot samostojni družboslovni področji pojavili relativno pozno, bili na začetku precej apologetski, njune temeljne teoretične kategorije, v kolikor so bile izoblikovane, so se zaradi svoje spekulativnosti morale hitro spreminjati, kot so se spreminjale tudi razmere, ki naj bi se s temi kategorijami razložile.

Ce pogledamo nastanek sociologije, vidimo, da je to pravzaprav odgovor meščanske družbe na lastno krizo (sredina 19. stoletja). Razvoj kapitalističnega blagostanja je namreč zelo hitro pokazal, da je to za precejšen del družbe propadanje, za celotno družbo pa nestabilnost. Od tod paradoks, da je potreba evforične akumulacije kapitala sama sprožila potrebo po racionalistični akumulaciji znanja, ki bi dalo čimbolj natančne odgovore za nadaljnji razvoj. Tako je nastala sociologija. Podobno je tudi s socialnim delom. Individualna pomoč, temelječa na ljubezni do bližnjega ali pa na preračunljivosti do samega sebe, naenkrat ni več zadostovala kot blažilec kriz; treba je bilo izoblikovati družbeno organiziran pristop k nujenju pomoči, ki ne bo več temeljil zgolj na osebnih motivih in občutkih, pač pa na racionalni, sistemsko organizirani dejavnosti, ki naj bi ustvarila družbene pogoje, v katerih bo pomoč ljudem spet lahko učinkovita. Tudi tu gre verjetno za podoben paradoks: etični pristop protestantizma (zlasti glede materialnega bogastva, ki zdaj ni več cilj, ampak sredstvo odreditve za tistega, ki ga ima) je bil pomemben faktor razvoja kapitalizma (M. Weber), in prav tako pomemben motiv za dobrodelnost kot tudi ustrezen okvir za začetek strokovnega socialnega dela, ki naj bi razreševalo prav tisto, kar je kapitalizem povzročil, a ni mogel sam po sebi razrešiti. (Prve šole za socialno delo so nastale

v okviru dejavnosti protestantske cerkve).

Ad 2. Pri sociologiji in socialnem delu gre za podobno genezo glede svojega nastanka in potreb, iz katerih sta se rodili in glede vprašanj, na katera naj bi odgovarjali. (Seveda je pri socialnem delu glede na sociologijo polstoletni časovni zamik, ki je verjetno razložljiv predvsem z njunim interesnim področjem in mestom socialnega dela v "klasifikaciji" družboslovnih ved.) In zdaj pogledajmo razlike med sociologijo in socialnim delom. Sociologija, ki naj bi bila splošna teoretična znanost o družbi, je vendarle morala počakati na formiranje drugih znanosti, ki so bolj enostavne ("čiste", ki niso "sestavljene" iz več znanosti). Tako se je najprej osamosvojila matematika; pa astronomija, ki se je morala prej otresti astrologije; fizika, ki se je vzpostavila šele z mehaniko; kemija, ki je morala prej opraviti z alkemijo; biologija, ki je postala eksaktna šele z Darwinom; zgodovina, ki se je morala otresti mistike itd. Vse te znanosti, ko se očistijo neznanstvenih pristopov, kulminirajo v 19. stol. v takšen spoznavnoteoretični potencial, da se kot samostojni vedi končno lahko pojavita tudi psihologija in sociologija. Sociologija se je lahko naslonila predvsem na že razvito zgodovino, svojo empiričnost pa razvila zlasti iz eksperimentalne ter klinične psihologije, torej na podoben način, kot je psihologija v istem času nastala s tem, ko je v mnogem izhajala iz biologije (fiziologije in nevrologije).

- Sociologija (kot najsplošnejša veda o globalni družbi) je torej lahko nastala le tako, da je črpala iz drugih ved. Prav to je tudi eden od pogojev njene eksaktnosti in eden od razlogov, da se je pojavila šele tako pozno, saj so morale biti druge znanosti že razvite.

- Če rečemo, da je sociologija najsplošnejša znanost o družbi, kot taka pa hkati sestavljena veda, potem to glede na druge družboslovne vede pomeni, da ima sociologija za centralno (splošnoteoretično) preokupacijo tisto, kar ostaja pri drugih vedah na obrobju. (Ekonomija ali pravo npr. proučujeta družbo zgolj z ekonomskega oziroma pravnega vidika in čeprav ne moreta ignorirati socioloških aspektov svojega področja proučevanja, sociološki problemi kljub temu niso središče njunega zanimanja.)

To je značilno tudi za socialno delo, ki je (prav tako kot sociologija) sestavljena veda in se je takšna lahko pojavila šele takrat, ko so bile povsem vzpostavljene druge vede (zlasti sociologija, psihologija). Med socialnim delom in sociologijo pa je pomembna razlika, po kateri jima v "klasifikaciji" družboslovnih ved pripada povsem različen položaj. Od tod izvira tudi dobršen del travm tako sociologije kot socialnega dela, ki imajo sicer isti imenovalec, a različen predznak. Gre namreč za to, da sociologija preneha

biti splošna teoretična veda o družbi takrat, ko preveč zanemari:

a) družbo v njeni splošnosti oziroma globalno strukturo ali pa

b) konkretne strukturne dimenzije, v katerih je sploh lahko razvidno neposredno družbeno izkustvo skupin in posameznikov.

To sta dva za sociologijo uničujoča ekstrema, saj oba onemogočata temeljno nalogo sociologije, ki bi jo najkrajše lahko označili (s *Supekovimi* besedami) "raziskovati razvoj človekovih potreb v primerjavi z razvojem same družbene organizacije". Celoten razvoj sociologije je pravzaprav poskus izogibanja tema dvema ekstremoma, saj sociologija stagnira takrat, ko se izgublja v abstraktnih teorijah (ekstrem a), ali pa, ko njeno parcialno izkustvo ne omogoča novega družbenega izkustva na splošni ravni (ekstrem b). Sociologija se je v bistvu začela tako, da je štartala povsem iz prvega ekstrema (kot splošna "znanost" o globalni družbi), po eni strani se je namreč zavedala svoje naloge, da naj bi pojasnjevala družbo na obči ravni, vendar je bila temu še nedorasla. Socialno delo pa se je začelo ukvarjati predvsem s posameznikom; že takrat se je namreč zavedalo svojega strokovnega poslanstva (pomoč ljudem), čeprav mu še ni (bilo) doraslo. Tipičen "sociološki" poskus izoblikovati čim bolj splošno in eksaktno teorijo o družbi je naredil že sto let pred sociološko stroko duhovnik *George Berkeley*, ki se je skliceval na Newtonove zakone mehanike in potegnil analogijo med družbenim instinktom in silo gravitacije v fizičnem svetu: kot se dve masi privlačita tem bolj, čim bližje sta si, tako se posamezniki privlačijo, čim bolj so si podobni. Sodelovanje je zato centripetalna sila v družbi, človekova sebičnost in individualizem pa centrifugalna sila. Zato je obstoj družbe dosežen takrat, ko je centrifugalna sila šibkejša od centripetalne. Eden od najprodnnejših sodobnih jugoslovanskih sociologov *Vjeran Katunarić* razlaga buržoazno družbo prav tako na abstraktni ravni in z analogijo iz fizike: zanj je meščanska družba "institucionalno razpadanje vseh medsebojnih vezi med ljudmi, razen ekonomskih, sistem izoliranja in medsebojega oddaljevanja... Ta proces je sličen teoriji 'velikega treska' v fiziki, s katero se pojasnjuje širjenje vesolja ob hkratnem oddaljevanju med planeti, sistemi in galaksijami."¹

Ce se sociologija iz tega vesoljskega nivoja ne bi spustila na zemljo, bi ostala v tistem prvem ekstremu (a), in

¹Vjeran Katunarić, *Zenski eros i civilizacija smrti*, Naprijed, Beograd 1984, str. 33

sicer ne glede na to, če so takšne obče teorije družbe metafizično zgrešene (kot *Berekeleyeva*) ali pa empirično pravilne (*Katunaričeva*). In enako je s socialnim delom: če v svojem interesu za posameznikovo ravnanje in njegovo konkretno družbeno okolje izpusti iz svojega strokovnega horizonta posluh za splošne razmere (socialne, normative, ideološke), ki pogojujejo to konkretno (a)socialnost posameznika, potem socialno delo ne more biti nič drugega kot parapsihiatrija, parapsihologija, parapedagogika... ali pa (v najboljšem primeru) tehnologija dobroteljnosti. Socialno delo je torej podobno sociologiji (bolje: z njo stično) tam, kjer se mora zanimati za kvaliteto odnosov, porazdelitev moči, dobrin, ugleda, skratka za družbene možnosti obstoja in funkcioniranja posameznika v konglomeratu socialnih interakcij; hkrati pa je bistveno drugačno od sociologije zato, ker je predmet socialnega dela še vedno posameznik, ne pa družbene strukture. Socialno delo se ukvarja sicer s skupinami in s skupnostjo (lokalno, širšo), a vselej z namenom, da uvidi položaj posameznika in mu omogoča (po)moč² za lastno funkcioniranje - za razliko od sociologije, ki se razen z družbo v globalu ukvarja prav tako z njenimi strukturnimi deli (institucije, posamezne skupnosti, skupine, posamezniki), in sicer z namenom, da odkrije zakonitosti razvoja teh družbenih struktur in celotnih sistemov, ter omogoča optimalno reguliranje družbenega razvoja po posameznih sektorjih (ekonomiji, pravu, socialni politiki itd.). To lahko poenostavljeno prikažemo s shemo (glej shemo na naslednji strani).

Sociologija se torej usmerja, če hoče biti teoretična znanost o globalni družbi, predvsem na medsebojne odnose posameznih (de)organiziranih delov družbenega sistema, torej na njegovo strukturo oziroma dinamiko družbenih interakcij strukturnih delov sistema. Socialno delo pa se (kot praktična veda) usmerja na interakcijo posameznika z njegovim družbenim okoljem oziroma s posledicami in vzroki "kratkih stikov", ki na tej relaciji nastajajo. Samostojnost in povezanost sta namreč dva osnovna pojma, ki postajata vse bolj aktualna, zlasti v sociologiji in socialnem delu. Ko samostojnost postane v socialnem smislu problem, ga skušamo reševati s povezanostjo, kot je tudi povezanost lahko problem, če uničuje samostojnost. Tisto, kar problematizira tako samo-

²Problem posameznikov, skupin, celotnih skupnosti se mi z vidika socialnega dela vselej kaže kot problem njihove moči, potrebne za optimalizacijo njihovih socialnih interakcij. V tem smislu mi je sintagma "socialno delo = veda o pomoči ljudem" čisto simpatična. Klasična karitativnost npr. je postala problematična takrat, ko je ljudem, ki naj bi jim bila namenjena, njihovo moč zmanjševala (odvisnost), ne pa povečala.

stojnost kot povezanost, je namreč vprašanje obstoja (in participacije) ter odvisnosti - tu pa ima svoje mesto tako sociologija kot socialno delo, pač odvisno od tega, kaj to pomeni za funkcioniranje družbe ter njenih delov (sociološki pristop) ali pa za funkcioniranje posameznika in tistih, ki sestavljajo njegovo neposredno okolje (socialni pristop).

ZNACILNOST

V E D A

	socialno delo	sociologija
interesno izhodišče	POSAMEZNIK (skupina, lokalna skupnost)	GLOBALNI DRUŽBENI SISTEM (skupnosti, skupine, posamezniki kot strukturni deli sistema)
namen	optimalna INTEGRACIJA POSAMEZNIKA (skupin, lokalnih skupnosti) v neposredno družbeno okolje	optimalno FUNKCIONIRANJE SISTEMSKIH DELOV in družbe kot celote
predmet	živiljenjska situacija človeka, ki mu otežuje zadovoljevanje njegovih potreb in opravljanje vlog	"socialna realnost, vzeta v vseh stopnjah" (Gurvitch) "socialni procesi in socialne oblike" (Wiese)
delovanje na družbeno realnost	nudenje POMOCI (socialne, osebne)	VZROČNO POJASNJEVANJE DRUŽBENIH POJAVOV (sociologija mora "socialni postopek smiselno dojeti in ga s tem vzročno pojasniti v njegovem toku in njegovem delovanju", Weber

Zgornja shema (ilustracija shematskega odnosa med socialnim delom in sociologijo) temelji na predpostavki, da je družbena realnost nekaj, kar ni ulovljivo zgolj s pristopom obče teoretične sociološke spekulacije ali pa zgolj z aplikativno pragmatičnim socialnim delom. V teh dveh ekstremih bi se stroki spet znašli takrat, ko bi na realnost gledali tako, kot je bilo to značilno za sociologijo v začetku njenega razvoja ali pa za socialno delo v njegovi predstrokovni praksi. Ne družbe (v njenem občestrovnem

smislu) ne posameznika namreč ni mogoče brez ostanka izvesti enega iz drugega. Od bistva družbe se namreč odmaknemo, če jo skušamo izvesti iz nekih notranjih psihičnih pojavov, ki jih nosijo posamezniki v svojih interakcijah z okoljem. (To stališče je npr. ekstretno razvil *Gabriel Tarde*; po njegovem naj bi sociologija postala "inter-psihologija".) Prav tako pa zgrešimo, če posameznika razumemo zgolj kot funkcionalni privesek družbe, ki je dejaven v prostorskem in vsebinskem smislu zgolj na način, ki mu ga določa sistem (*Parsons*, *Merton*). Obe totaliteti, družba in posameznik, živita le, če je možen svoboden razvoj vsake od njiju, kar pomeni, da prevlada ene nad drugo nujno pelje v zastranitev obeh - od tod asocialnost kot najsplošnejša oznaka takih procesov. Vojin Milić poudarja, ko piše o sociološkem pristopu k stvarnosti, da se moramo zavedati naslednjih dveh osnovnih faktorjev:

1. da vsebujejo posamezni strukturni deli družbe vse družbene dimenzije (gospodarsko osnovo, posebno organizacijo, posebno kulturo) in lahko postanejo samostojni nosilci družbene akcije;

2. da so posebne družbene dejavnosti zgrajene na specifičnih determinizmih, ki jih globalna družba mora upoštevati pri realizaciji določenih ciljev, kar pomeni, da ti ožji strukturni deli terjajo relativno samostojnost (ne glede na to, ali jo upoštevamo, priznavamo, dopuščamo ali pa ne.)

Seveda je za vse to potreben sociološki napor, saj je za razliko od takega pristopa "mного lažje potrditi neke osnovne karakteristike družbenega sistema pa iz njega deducirati vse ostalo. Toda to je provizoričen in znanstveno neploden postopek, ker družba, posebno sodobna, ni abstraktna totaliteta..."³

Stališče, da posamezni deli družbene strukture lahko postanejo celo povsem samostojni nosilci družbene akcije, ker imajo lastne, samosvoje razvojne determinante in zato niso le izvedene funkcije globalnega sistema, postavlja pred sociologijo zahtevo, da ne ostaja samo na globalni ravni, pač pa se mora v analitičnem razčlenjevanju približati mnogoterim konkretnim strukturam, med katerimi je mišljen tudi posameznik. Dejstvo, da sociologija mora upoštevati tudi človeka v njegovi antropološki dimenziji, je pri nas poudaril R. Supek že leta 1961, ali pa tudi V. Milić z vprašanjem: "Ali se lahko, na primer, dobi popolna slika o družbenih pogojih, v kakršnih je nastajala neka umetnost ali znanost, brez siste-

³Vojin Milić, Sociološki metod, Nolit, Beograd 1965, str. 170

matskega biografskega proučevanja ljudi, ki so jo ustvarjali?" (op. cit., str. 171)

Takšen "sistematsko biografski pristop" je nepogrešljiv tudi pri socialnem delu in ga zasledimo že v njegovih strokovnih začetkih. Prav v socialni diagnozi na primer gre za takšno početje, ki sicer še ni raziskovanje, je pa hkrati v nekem smislu tudi več od tega: "V odnosu do procesa dajanja pomoči stranki (socialna diagnoza) preseže domet raziskovanja" (M. Milovanović). Torej se tudi v tej točki sociologija in socialno delo približujeta, v kolikor se osredotočata na posameznika, čeprav seveda vsaka z drugačnega izhodišča in z drugačnim namenom (gl. prejšnjo shemo). Ob tem namen sociologije še vedno obstaja predvsem v razkritju možnosti optimalnega funkcioniranja sistemskih delov ter celotnega sistema - in hkrati v omogočanju takega funkcioniranja predvsem preko nosilcev družbene moči (v politiki, ekonomiji, planiranju...). Namen socialnega dela pa je pomoč ljudem pri njihovi optimalni integraciji v neposredno življenjsko okolje, pri čemer je analitična intencija socialnega dela (za razliko od sociologije) vselej podrejena temu namenu, torej konkretni pomoči. Prav v tem vidim centralno ločnico med sociologijo kot splošno vedo o družbi in socialnim delom kot aplikativno vedo.

S tem ko za izhodišče socialnega dela postavljamo človeka, je mišljeno pravzaprav zadovoljevanje njegovih potreb, ki so vselej pomanjkanje (nečesa) oziroma težnja po zadovoljitvi tega pomanjkanja. Ta potreba, tisto (po)manjkanje, ki ga je treba odpraviti, lahko nastane v človeku samem (biološke potrebe) ali pa med njim in okolico (socialne potrebe). Ko rečemo, da se socialno delo usmerja na socialne potrebe posameznika, mislimo s tem na tri aspekte⁴:

1. kaj se dogaja v psihičnem življenju posameznika (psihološki vidik)
2. kaj se dogaja med posameznikom in njegovim okoljem (socialni vidik),
3. kaj se dogaja v ožjem in širšem okolju, ki je za posameznika življenjsko pomembno (sociološki vidik).

Tu je še bolj vidna specifičnost socialnega dela, katerega namen je, kot rečeno, integracija posameznika v njegovo neposredno okolje (točka 2) - in prav zaradi tega je zelo pomemben tudi psihološki in sociološki vidik. Zato se zdi, da je nemogoče najti tisto črto ločnico, ki bi ločevala

⁴Gl. Milorad Milovanović, Metodika individualnog i grupnog socijalnog rada. Viša škola za socialne radnike, Beograd 1981, str. 29.

socialno delo (glede na njegov predmet) od drugih strok, ki bi torej razkrila področje, na katerem bi bilo končno lahko socialno delo "avtonomno", ker ne bi potrebovalo več ne sociologije ne psihologije. Avtonomnost stroke (tako socialnega dela kot sociologije) je zato treba razumeti v drugačnem smislu, in sicer kot takšno samostojnost, ki je možna le s povezanostjo z drugimi strokami, kar je šele pogoj specifičnosti vsake od njih. Tudi tu sta osamosvajanje in integracija možna šele oba skupaj, saj nista nekaj nasprotnega (izključujočega), podobno kot to velja v vsakdanjih socialnih odnosih. Prav to, kar velja za socialno delo, velja tudi za sociologijo; to je lepo razvidno npr. iz *Berger-Luckmannove* knjige Družbena konstrukcija realnosti. V njej je že iz samih naslovov poglavij razvidno, kako sodobna sociologija čuti potrebo po sestopu iz občega v posebno in zlasti posamično, kjer se v središče interesa postavlja individuum in njegova percepcija, od česar je tudi odvisna družbena konstrukcija realnosti. Naslovi, kot so Realnost vsakdanjega življenja, Organizem in aktivnost, Vloge, Pojemovni mehanizmi za vzdrževanje sveta, Internalizacija realnosti, Internalizacija in družbena struktura, kažejo na teoretski sestop v tista področja, ki so po klišejskih predstavah običajno primat psihologije ali socialnega dela. Kljub temu pa knjiga prav zaradi takega pristopa predstavlja zgledno sociološko pisanje... Očitno torej pri takih postopkih ne gre za poseganje v sosednji vrt, pač pa za soočenje z družbeno realnostjo na tistem mestu, kjer je stičišče različnih strok, ki se z njo ukvarjajo.

V omenjeni Družbeni konstrukciji realnosti se eno od poglavij začne z mislijo, ki pravi:

"Realnost vsakdanjega življenja delim z drugimi, toda vprašanje je, kako te druge doživljam v vsakdanjem življenju."

Prav to velja še posebej za odnos socialnega dela do drugih strok v tem trenutku.

NOVI KONCEPTI IN IZKUBNJE PRI IZOBRAŽEVANJU ZA SOCIALNO DELO

V EVROPI

Vida Milošević

1. Začetki profesionalizacije socialnega dela

Izobraževanje za socialno delo se je začelo v razvitih evropskih državah in ZDA ob koncu prejšnjega stoletja (Nizozemska 1896, ZDA 1898). Izobraževanje strokovnih kadrov pomeni hkrati tudi začetek procesa profesionalizacije socialnega dela. Poklic se je počasi uvejavljal in širil po vsem svetu, posebej intenzivno še po drugi svetovni vojni. K temu je pripomogel obstoj številnih in težkih socialnih problemov in uveljavljanje ideje "države blaginje", kakor tudi dejavnost Organizacije združenih narodov na tem področju. Skupina strokovnjakov je pripravila model izobraževalnega programa za socialno delo, ki ga je OZN ponudila svojim članicam s priporočilom, da pričnejo z izobraževanjem tega profila. V posameznih državah je bil predložen izobraževalni program modificiran v skladu s specifičnimi potrebami konkretnega družbenoekonomskega in družbenopolitičnega sistema in glede na organizacijo socialnega varstva, tradicijo vzajemne pomoči, vladajoče vrednote in norme, kakor tudi druge dejavnike.

Danes poklic socialnega delavca obstaja skoraj v vseh državah (v Evropi ga zaenkrat še ni v Albaniji, Bolgariji in Sovjetski zvezi), vendar ni natančnih podatkov o tem, koliko je na svetu šol za izobraževanje tega poklicnega profila. Mednarodno združenje šol za socialno delo (IASSW, ustanovljeno leta 1928 v Parizu) povezuje danes 500 šol iz sedemdesetih držav. Vendar po vsej verjetnosti številne obstoječe šole zaradi različnih vzrokov niso včlanjene v to mednarodno organizacijo (denimo, od šestih jugoslovanskih ustanov, na katerih se izobražujejo socialni delavci, sta samo dve včlanjeni v IASSW) in jih je torej dejansko še precej več.

Glede na takšno razširjenost poklica je jasno, da tako v praksi kakor tudi v izobraževanju za socialno delo obstajajo velike razlike. Vseeno pa ima stroka skupno značilnost, ki je prisotna v vseh okoljih, to je humanizem. Clovečnost kot generično bistvo socialnega dela povezuje tudi poklicno in prostovoljno delo kot komplementarna vidika ene celote. Če bi primerjali vzgojnoizobraževalne programe za socialno delo iz raznih delov sveta, bi lahko našli vsaj deset predmetov, ki so sestavni del vseh programov (denimo družbena ureditev, pravni sistem, sociologija, psihologija, socialna politika,

organizacija socialnih služb, metode socialnega dela ipd.). Povsod se študentom posreduje temeljno družboslovno znanje ter poznavanje pravnega in upravnega sistema konkretne države.¹ Poleg tega obstaja cela vrsta socialnemu delu sorodnih poklicev in posebnih izobraževalnih programov raznih stopenj, ki jih izvajajo razne institucije. Upoštevati moramo tudi dejstvo, da je socialno delo dinamičen poklic, ki se po eni strani stalno prilagaja spreminjajočim se družbenim potrebam, po drugi strani pa tudi samo poskuša vplivati na te spremembe. Ko govorimo o konceptih izobraževanja za socialno delo, moramo torej najprej določiti kriterije za oceno stanja na tem področju.

Izobraževanje za socialno delo bi lahko presojali iz vidika družbenoekonomske in družbenopolitične ureditve držav, v katerih poteka (kapitalistične, socialistične in države v razvoju), kakor tudi glede na značilnosti, ki izhajajo iz družbene vloge socialnega dela, ali pa z vidika organizacije in trajanja izobraževanja in podobno.

Menimo, da je izobraževanje vendarle najbolj odvisno od družbene vloge socialnega dela. Prav družbena vloga izraža tudi vsa protislovja te stroke. V procesu profesionalizacije so se doslej izoblikovale tri pomembnejše družbene vloge socialnega dela. Za vsako od njih je, poleg drugih značilnosti, možno opredeliti tudi prevladujoči model izobraževanja socialnih delavcev. Modele je težko natančno razmejiti, ker pravzaprav ni povsem "čistih". Vendar pa obstajajo nekatere bistvene značilnosti vsakega od njih, ki ga diferencirajo od drugih; poskušali jih bomo izluščiti.

2. Modeli izobraževanja socialnih delavcev glede na družbeno vlogo poklica

Ceprav so se pojavile v različnih časovnih obdobjih in družbenopolitičnih sistemih, usmeritve socialnega dela, o katerih tukaj razpravljamo, še vedno vzporedno obstajajo, nekatere pa celo ponovno oživljajo (denimo konzervativizem v obliki neokonzervativizma). Obravnavani modeli najbolj izražajo pričakovano vlogo socialnega dela v določeni družbi, seveda pa se njegova dejanska vloga od pričakovane pogosto dokaj razlikuje.

2.1. Konzervativni model

Konzervativna usmeritev socialnega dela najbolj ustreza klasični kapitalistični državi, ker pomaga pri vzdrževanju socialnega miru in reprodukciji delovne sile. Cilj tako zastavljenega socialnega dela je socialna kontrola, ki jo v imenu države in njenih institucij opravlja tako, da posamezniku in družbenim skupinam pomaga pri prilagajanju na družbo, njeno strukturo, norme in vrednote. Oblike pomoči so lahko

zelo različne, pogosto le navidezne in v bistvu predstavljajo represivne ukrepe. Naloga socialnega dela je, da z uporabo posebnih metod in tehnik usposablja ljudi za opravljanje predvidenih socialnih vlog.

V tej usmeritvi se je razvil mit o politični nevtralnosti socialnega dela, kakor tudi prepričanje, da družbene razmere, ki pogojujejo človekovo življenje, niso predmet socialnega dela.

Konzervativizem je v socialnem delu prisoten kot dediščina dobrodelnosti in krščanske etike, čeprav so pionirji poklica (M. Richmond, J. Adams, O. Hill) poskušali to tradicijo spremeniti z opozarjanjem na družbeno pogojenost socialnih problemov. K uveljavitvi konzervativizma je v precejšnji meri prispeval tudi razvoj psihoanalize, ki se je utrdila v tridesetih letih in je v socialnem delu še vedno dokaj uveljavljena, čeprav v modernejših oblikah.

V konzervativni usmeritvi se je najbolj uveljavila metoda socialnega dela s posameznikom (kasneje tudi s skupino), ki je socialne delavce odvrčala od vzrokov družbenih in socialnih problemov.

Prevladujoča disciplina v tem konceptu socialnega dela je psihologija s poudarkom na psihoanalizi. Socialni delavec deluje kot terapevt, značilen je tako imenovani klinični pristop (v ZDA, Veliki Britaniji in še nekaterih državah tudi privatna praksa socialnih delavcev ni izjema). Socialnemu delavcu ta usmeritev ustreza zaradi relativno nekonfliktnega družbenega položaja in določenega "elitizma" poklica.

V sedemdesetih letih je zaradi ostrih kritik in uveljavljanja radikalnih idej o družbeni vlogi socialnega dela konzervativizem začel iskati nove inspiracije. Tako se je uveljavila psihosocialna šola, ki socialno delo vidi kot nujno življenjsko intervencijo in pomoč pri prilagajanju ali v kriznih situacijah. Pri tem se zamišlja država kot idealni socialni sistem, ki zagotavlja demokracijo, enakost in blaginjo in v katerega naj socialno delo s svojimi metodami posameznika (re)integrira.

Drugo novo obliko starih zamisli o socialnem delu lahko najdemo v neokonzervativizmu. Nastal je zaradi neuspeha države blaginje, da bi svojim prebivalcem trajno zagotavljala socialno varnost. Ekonomski upad in druge težave so v nekaterih državah (denimo ZDA in Velika Britanija) pomenile priložnost za napad na temeljna načela in prakso države blaginje.² Država zmanjšuje sklade za socialno varstvo in prenaša odgovornost ter obveznosti na posameznika in družino. Neokonzervativizem je pri večini socialnih delavcev naletel na resen odpor, vendar pa ga sprejema tista manjšina, ki je

nasprotovala radikalnemu gibanju. Se več, ravno v radikalni usmeritvi so se razvile in preizkusile nekatere oblike dela, ki se ujemajo tudi s predstavami zagovornikov neokonzervativizma - da naj socialno delo predvsem spodbuja samorazvoj, samopomoč in samoorganiziranje ljudi.

Socialno delo, ki je zvesto svoji konzervativni vlogi, si prizadeva za ohranjanje družbenega ravnovesja in v središče svojega zanimanja ter delovanja postavlja posameznika in družino, da bi jih usposobilo za opravljanje vseh njihovih funkcij in pričakovanih družbenih vlog. Robert Pinker denimo predlaga socialnim delavcem (in njihovim učiteljem), naj se spet usmerijo na posameznika in njegove probleme, vprašanje ekonomije in politike pa naj prepustijo drugim strokovnjakom.³

Konzervativizem je še danes prisoten posebno tam, kjer ima socialno delo najdaljšo tradicijo, posebej še v ZDA, kjer se radikalizem ni toliko uveljavil. Tudi v Evropi obstaja v raznih oblikah, čeprav je tukaj radikalno gibanje prineslo več sprememb tako v praksi kakor tudi v izobraževanju za socialno delo. To se posebej vidi v kodeksih poklicne etike socialnih delavcev. Konzervativna usmeritev v socialnem delu je v svoji različici pustila sledi tudi v socialističnih državah vzhodne Evrope.

Značilnosti konzervativnega pristopa v socialnem delu so: visoka stopnja profesionalizacije, institucionalizacije in specializacije. Videti je, da v teh državah izobraževanje socialnih delavcev ni omejeno na raven višjih šol, ker njihova praktična dejavnost ne ogroža države in njenih institucij.

2.2. Reformistični model

Socialna reforma in izboljšanje socialnoekonomskega položaja posameznih družbenih skupin je bil cilj socialnega dela v prvi fazi njegove profesionalizacije, ko je opozorilo na družbeno pogojenost socialnih problemov (*Mary Richmond, Social Diagnosis, 1917*). Čeprav jo je konzervativizem za nekaj časa potisnil ob stran, je socialno reformistična usmeritev postala najpomembnejša značilnost socialnega dela, ki je pogosto dobivala nove inspiracije ob aktualnih družbenih procesih (gospodarska recesija v tridesetih letih, uveljavitev socialne demokracije in države blaginje po drugi svetovni vojni).

Socialno delo, ki ima za cilj svojega delovanja večje ali manjše socialne reforme, se povezuje s političnimi strankami in v okviru obstoječega sistema, po legalni poti poskuša izboljševati socialno varnost državljanov. Socialno delo te usmeritve je do neke mere politično ozaveščeno in

aktivno, čeprav ne opozarja na razredno izkoriščanje in njegove posledice.

Od klasičnih metod socialnega dela je za delovanje v skladu s cilji te usmeritve poleg dela s posameznikom in s skupino še zlasti primerna metoda skupnostnega socialnega dela.

Med temeljnimi disciplinami, na katere se socialno delo te usmeritve najbolj opira, imata najpomembnejše mesto pravo (socialno pravo) in sociologija. V tem modelu, ki je v svojem bistvu usmerjen tako na družbo kakor tudi na posameznika, se je najprej razvil psihosocialni pristop, ki pri svojem delovanju upošteva tudi psihološka spoznanja. Poudarek je na potrebi po razumevanju stresov, ki jih človek v industrializiranem in dehumaniziranem svetu dnevno doživlja, kakor tudi na človekovi potrebi in pravici, da dobi ustrezno strokovno pomoč.

2.3. Radikalni model

Radikalizem v socialnem delu se je pojavil v revolucionarnih šestdesetih letih na iniciativo francoskih študentov ter se razširil po večjem delu zahodne Evrope in deloma tudi v ZDA. Študenti so opozarjali na nevzdržnost konzervatizma in neučinkovitost reformizma v socialnem delu ter tudi na neustreznost izobraževalnih programov, ki so oddaljeni od življenja in človeških problemov. Zahtevali so pripravo strategij za politizacijo stroke in takšno izobraževanje, da bo vsak posamezni socialni delavec čutil odgovornost za družbene probleme in se naučil uporabljati politična sredstva, da bo nanje opozarjal in sodeloval pri njihovem reševanju. Zavzemali so se tudi za odpravo klasičnih metod stroke in iskali nove, ki naj bi bile bolj učinkovite in celovite.⁴

Radikalizem je težko natančno razmejiti od reformizma v socialnem delu. Bistvena razlika je v politični ozaveščenosti socialnih delavcev in prevzemanju odgovornosti za socialne spremembe. V tem pristopu socialno delo zavestno in sistematično deluje tako, da spodbuja in organizira vse tiste ljudi, ki so porinjeni na rob družbe. Pri tem uporablja metode in sredstva politične borbe in za uresničitev političnih in socialnih ciljev nastopa skupaj z vsemi tistimi, ki bi jutri lahko postali njihove stranke. Sele s pojavom radikalno usmerjenega socialnega dela je dokončno odpravljen mit o politični nevtralnosti stroke.

Radikalno socialno delo vztrajno išče nove prijeme in metode, ki bi ustrezale njegovi novi strategiji. Tako so se razvili novi načini delovanja kot je na primer socialna animacija ("izposojena" pri ekstremni levici), tradicionalne

metode socialnega dela pa so kritično preverjali in jih dopolnjevali. Tako se je uveljavil "integrativni prijem" ali "združena metoda" socialnega dela, ki zahteva istočasno uporabo vseh klasičnih strokovnih metod. Ta usmeritev, ki kritizira tradicionalno dobrodelnost in represijo v socialnem delu in mu daje bistveno novo vsebino, je postala zanimiva tudi za druge strokovne profile iz področja družboslovja. Tako se je, denimo, na enem izmed kongresov Mednarodnega združenja šol za socialno delo (Haag, 1972), izoblikoval predlog za skupno akcijo pri organiziranju izkoriščenih množic ("agologija").

Cepprav uspehi te nove ideologije v socialnem delu niso ustrezali zastavljenim ciljem družbenih sprememb in ne glede na to, da je radikalizem danes, kakor pravijo "iz mode" menimo, da je na stroki zapustil trajne pozitivne sledove, zlasti glede pojmovanja njene družbene vloge in potrebe po povezovanju z ljudmi, s katerimi dela.

Med disciplinami je v radikalno usmerjenem socialnem delu najpomembnejša sociologija, ki raziskuje družbene odnose in procese. V izobraževalnih programih za socialno delo je v okviru te usmeritve dobila pomembnejše mesto tudi pedagogika, ki je nujna za novo strategijo ozaveščanja, informiranja in usposabljanja ljudi za uveljavljanje socialnih in človečanskih pravic. Do dejanske povezave med socialno politiko in socialnim delom je v nekaterih državah prišlo šele po uveljavitvi radikalizma.

Radikalizem je ponovno obrnil pozornost na potrebo po polivalentnem modelu socialnega dela. Razvila se je tudi nova kvaliteta v razmerju med poklicnim in nepoklicnim socialnim delom in tendence po dezinstitutionalizaciji.

Za socialne delavce kot nosilce stroke je od obstoječih usmeritev ravno radikalizem najmanj sprejemljiv. Glede na cilj tega pristopa bi se socialni delavci morali boriti proti državi in njenim institucijam, od katerih pa je odvisna njihova lastna eksistenca. Jones je v Veliki Britaniji raziskoval stališča socialnih delavcev do nove strategije in ugotovil, da so večinoma ambivalentni. Razloge za to je po eni strani videl v njihovi razredni pripadnosti, po drugi pa v feminizaciji poklica. V preteklosti je večina socialnih delavcev izhajala iz srednjega in višjih družbenih razredov. V zadnjem času pa se je njihova socialna struktura spremenila tako, da se socialni delavci formirajo iz nižjih slojev. Ti pa praviloma stremijo k socialni promociji in se zato bolj konformistično obnašajo. Med socialnimi delavci v Veliki Britaniji sta dve tretjini žensk, ki so, kot trdi avtor, bolj submisivne in nagnjene k iskanju konzervativnejših rešitev.

V Evropi je radikalizem zapustil zelo veliko sledi, na

najbolj plodna tla pa je naletel v Latinski Ameriki (*P. Freire, C. Franco, C. Delgado*) in nekaterih drugih državah v razvoju. Nedvomno so tista okolja, kjer profesionalizacija in institucionalizacija socialnega dela še nista dosegli visoke stopnje, mnogo primernejša za razvoj in uresničevanje novih idej, od tistih, kjer se je tradicionalno socialno delo že maksimalno razvilo.

3. Nekateri značilnosti izobraževanja za socialno delo v evropskih državah*

V državah, za katere imamo podatke o izobraževanju v precejšnji meri prevladuje polivalentni tip socialnega dela (18 do 21), kar je verjetno, med drugim, tudi eden od pozitivnih vplivov radikalne usmeritve. Specializirane programe izobraževanja imajo v Belgiji, Franciji, Luksemburgu in Nizozemski. Nekateri države (npr. Velika Britanija, Irska, ZR Nemčija) so se z reformo izobraževalnih programov in prakse od specializacije vrnila k polivalentnemu socialnemu delu.

V večini evropskih držav so izobraževalni programi zakonsko predpisani in same šole nimajo možnosti, da bi nanje vplivale. Najbolj centraliziran je izobraževalni sistem v Veliki Britaniji in Irski, kjer deluje poseben svet za pripravo izobraževalnih programov za socialno delo, v katerem imajo največji vpliv institucije. Studij se oblikuje brez pravne regulacije v Svici, ZR Nemčiji, Italiji, Islandiji in Jugoslaviji.

V večini držav delujejo poleg javnih še privatne šole za socialno delo (največ je cerkvenih). Število cerkvenih šol se z ukinjanjem višjih šol in z integracijo študija socialnega dela v univerze zmanjšuje.

Model izobraževanja socialnih delavcev, ki prevladuje v Evropi, je triletna višja strokovna šola (pogosto se imenuje akademija), ki deluje izven univerze (Avstrija, Belgija, Danska, Grčija, Nizozemska, Norveška in Portugalska). Praviloma so to male šole, v katere se vpisuje 100 do 200 študentov letno. Posebnost in hkrati prednost teh šol je v tem, da je praviloma tretjina vsega časa namenjena organiziranemu praktičnemu usposabljanju za poklic ter, da je vzgojno-izobraževalno delo intenzivno in poteka v majhnih skupinah (praviloma en učitelj na 10 študentov). Pogost pojav je tudi paralelizem v izobraževanju, kar pomeni, da še obstajajo višje šole za socialno delo, a poleg njih so se izoblikovali tudi visokošolski programi, ki potekajo na univerzah. Enak status imata oba programa le na Švedskem in v Veliki Britaniji. Države, v katerih se socialni delavci izobražujejo samo na univerzah, so v Evropi še izjema (Finska, Islandija, Irska, Izrael in Turčija). Najkrajše, dveletne izobraževalne programe za socialno delo imamo v

Avstriji in Jugoslaviji (samo še v Sloveniji!); v šestih državah, ki jih je zajela analiza, je študij trileten, v petih državah je študij organiziran na triletnih višjih šolah in tudi na fakultetah (traja štiri ali celo pet let). Zanimivi so tudi strokovni nazivi diplomantov. Večina šol daje naziv "socialni delavec" ali "diplomirani socialni delavec" (tudi nekatere višje šole). V ZR Nemčiji poznajo sorodni poklic "socialni pedagog", za katerega študij prav tako poteka na višjih šolah in fakultetah. Na Švedskem so strokovni naziv spremenili v "socionoma". V Franciji in Belgiji, kjer imajo specializirane vzgojno-izobraževalne programe, tudi poznajo dva sorodna poklica: socialni delavec in socialni pomočnik (assistant sociale).

Značilno za višje šole, ki delujejo izven univerzitetnega sistema, je, da nimajo razvitega raziskovalnega dela. Stanje na tem področju se bistveno spreminja z razvojem visokošolskih programov za socialno delo in njihovim vključevanjem v univerzo.

Z raziskovalnim delom so povezane tudi možnosti za podiplomsko izobraževanje za socialno delo, ki je zaenkrat v Evropi še bolj izjema kot pravilo. Le v polovici držav je možno doseči magisterij iz socialnega dela, doktorat znanosti s tega področja pa samo v devetih. Tako je v Evropi še vedno zelo prisotno stanje "začaranega kroga", da socialne delavce izobražujejo bodisi drugi strokovni profili z ustreznimi akademskimi nazivi, vendar brez dejanskega poznavanja socialnega dela, ali pa socialni delavci, ki nimajo pravih kvalifikacij za univerzitetne učitelje. Doslej se je zelo pogosto dogajalo, da so socialni delavci - učitelji potrebne akademske nazive pridobivali s podiplomskim študijem v ZDA, kar je nedvomno prispevalo k določeni indoktrinaciji socialnega dela v teh državah.

Učitelji šol za socialno delo prihajajo s področja družbenih ved in medicine, kakor tudi iz vrst socialnih delavcev - praktikov. Socialni delavci - učitelji brez potrebnih akademskih nazivov imajo po šolah nižji status. Z oblikovanjem visokošolskih izobraževalnih programov za socialno delo se tudi to stanje počasi spreminja, vendar pa ponekod še predstavlja precejšen problem (ZR Nemčija, Grčija, Italija, Nizozemska, Španija in Jugoslavija). Veliko število učiteljev dela na šolah le honorarno, kar nedvomno ovira nadaljnji razvoj stroke, zlasti na teoretskem področju. Med učitelji je relativno veliko žensk, čeprav se tudi to spreminja z uvajanjem visokošolskih programov za socialno delo (primer v ZRN in drugje).

Med študenti socialnega dela je v večini držav, ki jih je zajela raziskava, dve tretjini žensk. Od te ugotovitve odstopajo: Turčija s polovico in Jugoslavija, Danska, Nizo-

zemska, Svica in Velika Britanija s 56-66% žensk v študentski populaciji. Verjetno razlogi za večjo feminizacijo socialnega dela v razvitih državah niso isti kakor pri nas in v Turčiji. V nerazvitih okoljih je študij ženskam nasploh težje dostopen, vzroki za upadanje feminizacije poklica v ostalih državah pa so nedvomno v izboljšanju statusa socialnega delavca, zaradi česar postaja privlačnejši tudi za moške.

Skoraj v vseh evropskih državah se je študij socialnega dela bistveno reformiral pod vplivom radikalnega gibanja, reforme pa so ponekod zajele tudi področje socialnega varstva (Velika Britanija, Finska). V osemdesetih letih se izobraževalni programi za socialno delo v nekaterih državah ponovno menjavajo. Prihaja ali do poenotenja programov (ZR Nemčija) ali pa do integracije teh programov v univerze. Posledice te integracije so oblikovanje visokošolskih programov za socialno delo in ukinjanje malih samostojnih, predvsem privatnih (največkrat cerkvenih) šol. Ta proces pozitivno vpliva na razvoj raziskovalne dejavnosti kot nujnega pogoja za razvoj znanstvenih temeljev socialnega dela, ki je bistveni pogoj za nadaljno profesionalizacijo. Vendar pa same reforme vsebine in sistema izobraževanja za socialno delo doslej običajno niso nastajale na osnovi resno proučenih družbenih potreb.

V poročilih iz posameznih držav lahko do neke mere spoznamo tudi povezanost izobraževanja za socialno delo s procesi socialnih reform. Izgleda, da se je v Evropi radikalizem umiril in da se socialno delo vrača k preizkušenemu receptu socialnih reform večjega ali manjšega obsega. Ob pojemanju moči države blaginje in zmanjševanju skladov za socialne potrebe se socialno delo srečuje tudi z naraščajočim nezadovoljstvom ljudi. Reakcije socialnih delavcev so različne - od resignacije do povečane aktivnosti in iskanja novih ustrežnejših rešitev.

V Evropi, ki je bila do nedavnega pod močnim vplivom ideologije, ki je prihajala iz Združenih držav Amerike, zaznavamo določeno "emancipacijo" ali "evropeizacijo" na področju socialnega dela. Medtem, ko so v ZDA, kjer so se klasične metode socialnega dela razvile, le-te kritizirali in že opuščali, so bile v evropskih državah najbolj popularne. Danes tudi na naši celini prevladuje "združen" (integrativni, unificirani) pristop (kar je nedvomno rezultat radikalizma), razvija se socialno delo v skupnostih in vrača polivalentno socialno delo, vendar na višji strokovni ravni. Na drugi strani pa se, kot smo že omenili, pojavlja tudi novi konzervativizem in individualizem, ki od socialnega dela pričakuje, da bo usposabljal posameznike in družine za funkcioniranje v državi, ki svojim državljanom ne zagotavlja več blaginje. Vprašanje je, če se bo socialno delo pustilo ujeti v past, ki mu jo nastavlja uradna socialna politika.

V javnosti se v nekaterih državah (ZR Nemčija, Velika Britanija) vse bolj pojavlja tako skepticizem glede sposobnosti, učinkovitosti in možnosti socialnega dela kakor tudi kritike njegovega birokratizma. To poleg drugih problemov, zlasti počasnejšega procesa profesionalizacije, povzroča krizo identitete socialnega dela. Ta kriza se bo rešila le z intenzivnejšo in hitrejšo profesionalizacijo, katere bistveni pogoj je znanstvena zasnovanost. Dograjevati je torej treba teoretične temelje stroke, uveljaviti socialno delo kot znanstveno disciplino ter zagotoviti dialektični odnos s prakso. Protislovje med teorijo in prakso je v socialnem delu prisotno od samega začetka procesa profesionalizacije ("znanstvena dobrodelnost" kot gibanje za preraščanje "prijateljskih obiskovalk" v socialne delavke/delavce). Po eni strani si danes stroka prizadeva za akademski status in nadaljuje razvoj teoretičnih temeljev, po drugi pa se sooča z dnevno prakso, ki zahteva fleksibilne strokovnjake, ki bodo sposobni hitro in učinkovito reševati številne in vse bolj zapletene socialne probleme. V izobraževanju socialnih delavcev je od vsega začetka prisotno vprašanje, kateremu delu usposabljanja - teoretičnemu ali praktičnemu - je treba dati večji poudarek.

Pri iskanju rešitev tega večno prisotnega problema so v Evropi največ dosegli Švedi in Finci, ki s sistematičnimi raziskovalnimi projekti poskušajo povezovati teorijo in prakso. Načrtno iščejo in razvijajo specifično teorijo socialnega dela, ki naj bi povezala vse discipline iz katerih socialno delo črpa svoja spoznanja. Na šolah se razvili interdisciplinarni predmet "socialno delo", v katerem se prepletajo vsebine sociologije, prava, psihologije, pedagogike, socialne politike in metode socialnega dela. Na ta način poskušajo odpraviti tako pogosto prisotne "logizme", ki socialno delo enostransko vežejo na eno od disciplin - bodisi psihologijo, sociologijo, pravo ali katero drugo. Dominacija ene od disciplin v socialnem delu je običajno posledica nekih subjektivnih okoliščin v izobraževalnem procesu (prevladujoče stroke na šolah, usmerjenost učiteljev ključnih predmetov ipd.), ne pa objektivno ugotovljenih potreb po določenih znanjih za strokovno delo.

Podobna iskanja opažamo tudi drugod, čeprav še ne pomenijo splošno izražene potrebe.⁷ Ta pomembna in za nadaljnjo profesionalizacijo socialnega dela vitalna vprašanja bo potrebno reševati na mednarodni ravni s skupnimi raziskovalnimi nalogami in povezovanjem prizadevanj za razvoj znanstvenih temeljev in izboljšanje prakse socialnega dela.

Sole prav tako za vsako ceno poskušajo ohranjati neposredni stik s prakso. Od učiteljev se pogosto zahteva, da vzporedno s pedagoškim delom opravljajo tudi nekatere naloge

v socialnih institucijah in na ta način svoja znanja prenašajo v prakso, praktične izkušnje pa v pedagoško delo.

Ob koncu tega kratkega pregleda se seveda samo po sebi postavlja vprašanje o tem, kakšno je stanje v izobraževanju za socialno delo v Jugoslaviji. Znano je, da se je proces profesionalizacije socialnega dela začel pred 35 leti z ustanovitvijo prvih šol. Skoraj 20 let po tem so se razvili tudi bolj ali manj ustrezni programi izobraževanja za socialno delo (na družboslovnih fakultetah). Doslej še niti ena od bivših ali obstoječih višjih šol pri nas ni uspela prerasti v visoko šolo in tako vse pozitivne izkušnje pri oblikovanju poklicnega profila socialnega delavca povezati z več teoretičnih spoznanj, ki jih danes nedvomno potrebuje. Argumenti, ki se postavljajo proti preraščanju višjih šol v visoke ali celo proti njihovi integraciji z obstoječimi visokošolskimi, socialnemu delu sorodnimi programi, nikakor niso strokovne narave.

Vzgojnoizobraževalni programi tudi pri nas niso pripravljeni na temelju objektivno ugotovljenih potreb družbe, temveč stihijno. Med seboj se tudi dokaj razlikujejo, kar pomeni, da imamo v izobraževalnih institucijah različne predstave o profilu socialnega delavca v naši družbi.

Protislovja, ki izhajajo iz družbene vloge socialnega dela in tista, ki leže v njem samem, so v precejšnji meri izražena in ovirajo nadaljni proces profesionalizacije. Na tem mestu bomo nekatera od njih le omenili, ne da bi se spuščali v njihovo analizo: protislovje med socialnovarstveno funkcijo države in podružbljanjem socialnih dejavnosti, med prostovoljnimi in poklicnimi socialnim delom, med teorijo in prakso, pomočjo in nevarnostjo stigmatizacije strank, polivalentnostjo in specializacijo idr. Med protislovje nedvomno sodi tudi odnos med velikimi pričakovanji do socialnega dela in njegove vse večje odgovornosti na eni strani, na drugi pa priprava aktualnih "socialnih programov" povsem mimo stroke in zavestno (?) zaviranje izobraževanja in raziskovanja na področju socialnega dela.

Navedena in še druga protislovja in nerešena vprašanja socialnega dela v naši družbi zahtevajo sistematično in skupno raziskovalno delo tistih strokovnjakov, ki hočejo in znajo prispevati k nadaljnji profesionalizaciji socialnega dela v Jugoslaviji.

OPOMBE

1. Brauns, Hans Jochen, David Kramer, Social Work Education in Europe: A Comprehensive Description of Social Work

Education in 21 European Countries, Frankfurt 1986, str. 15.

2. Ramesh Mishra, Riding the New Wave: Social Work and the Neoconservative Challenge. Referat na Svetovni konferenci socialnih delavcev, Stockholm, julij 198 (tipkopis), str. 1.

3. Robert Pinker, The Social Economy of Social Work: Making Ends Meet. Referat na seminarju IASSW - Evropske regije šol za socialno delo, Barcelona, nov. 1987.

4. Patric Mc Cuqn, The Student Movement in Social Work, Social Work Education Reports, Vol. 17, No. 2 (June 1969).

5. Howard Jones, Towards a new Social Work, Routledge Kegan Paul, London 1975, str. 17.

6. Razpolagamo z opisom izobraževalnih modelov za socialno delo v 21 evropskih državah, ki je objavljen v zgoraj citirani knjigi H. J. Braunsa in D. Kramerja, ter s pregledom izobraževanja teh profilov v 9 evropskih državah iz neobjavljene raziskave I. Frassine in F. Siebla, Dunaj 1985. Analizirano je izobraževanje v sledečih državah: Avstrija, Belgija, Svica, ZR Nemčija, Danska, Spanija, Francija, Vel. Britanija, Grčija, Italija, Irska, Izrael, Islandija, Luxemburg, Norveška, Nizozemska, Portugalska, Švedska, Finska, Turčija in Jugoslavija.

7. Na 24. kongresu Mednarodnega združenja šol za socialno delo na Dunaju julija letos je o teh ključnih vprašanjih razpravljalo le malo referentov. Seminar evropske regije tega združenja, ki bo novembra 1989 na Bledu, pa bo posvečen teoretskim konceptom socialnega dela.

LITERATURA

Brauns, H. J., Kramer, D., Social Work Education in Europe: A Comprehensive Description od Social Work Education in 21 European Countries, Frankfurt 1986

Howard, J., Towards a New Social Work, Routledge Kegan Paul, London 1975

McCuqn, P., The Student Movement in Social Work, Social Work Education Reports (New York), 17, 1969, 2

Milošević, V., Socialno delo, Ljubljana 1988 (v tisku)

Mishra, R., Riding the New Wave: Social Work and the Neoconservative Challenge. Referat na Svetovni konferenci socialnih delavcev, Stockholm, junij 1988

Pinker, R., The Social Economy of Social Work: Making Ends Meet. Referat na seminarju IASSW - evropske regije 801 za socialno delo, Barcelona, nov. 1988

VEDA O SOCIALNEM DELU KOT ZNANSTVENO JEDRO VISOKOSOLSKEGA STUDIJA

Blaž Mesec

Včasih je dobro, da mora človek govoriti v časovni stiski. Prisiljen je kratko povedati, kar misli, ne da bi veliko dokazoval, rožljaj z imeni in navedbami. Ker sem bolj škatlaste pameti, sem prostorčke, po katerih se giblje moj skromni um, kar narisal. Besede so tako bolj razlaga slik kot pa samostojno besedilo.

Rad bi spregovoril predvsem o dveh vprašanjih. Najprej bom prav shematično orisal, kako se je po mojem razvijala znanstvena osnova praktičnega socialnega dela. Nato bom primerjal formalne strukturalne značilnosti vede o socialnem delu z nekaterimi drugimi, dobro uveljavljenimi vedami in na tej osnovi izvedel sklep o njenem akademskem statusu, ki ga po vsej pravici zasluži. Za nameček pa še predlog za učeno ime naše vede, da se bo lahko primerjala vsaj z znanostjo o nogometu.

1. O razvoju znanstvene osnove socialnega dela. - V doseganju razvoju teoretične osnove socialnega dela bi, prav grobo lahko razlikovali tri faze. V začetni fazi je tako v svetu kot pri nas prevladovalo mnenje, da je socialno delo praktična stroka, ki se opira na spoznanja različnih že uveljavljenih ved, med katerimi so nekatere imele status "fundamentalnih", druge "aplikativnih". V naši shemi jih imenujmo "osnovne vede", osnovne glede na praktično socialno delo. Socialno delo ni veljalo za vedo. Spoznanja teh drugih ved je bilo treba na nek način povezati s praktičnimi problemi, ki se je z njimi srečevalo strokovno socialno delo; znanje, zbrano z drugimi nameni in v drugih kontekstih, je bilo treba narediti relevantno za to dejavnost. To so dosegli v glavnem na tri načine: z izborom določenih znanj iz osnovnih ved, znanj, ki so sestavljala programe šol za socialne delavce; s posredovanjem posebnih znanj na multidisciplinaren način v okviru seminarjev za socialne delavce iz prakse; in z oblikovanjem metodičnih načel za socialno delo. Tako so v šolah za socialno delo poučevali določene dele osnovnih ved s poudarkom na tisti snovi, ki so jo imeli za posebno blizu socialnemu delu. Nazivi predmetov kot so Psihologija za socialne delavce, Sociologija za socialne delavce ipd. kažejo na to, da gre za izbor iz osnovnih ved, prilagojen posebnim potrebam te stroke. Na seminarjih za socialne delavce so navadno osvetlili določen problem z

vidika različnih ved. Poleg tega pa se je pojavil poseben predmet, to je Metodika socialnega dela, ki je vseboval osnovna načela socialnega dela in njihovo razlago.

Na sliki 1 predstavljajo okenca določene institucionalizirane načine za označevanje korpusov znanja ali načinov prenašanja znanja, puščice pa označujejo pretok znanja. Puščica 1 označuje neposreden pretok informacij z določenega dela osnovnih ved v prakso. Puščica 2 ponazarja, da se je na seminarju za socialne delavce posredovalo znanje več osnovnih ved in se nekako povezalo, da je postalo praktično bolj relevantno. Puščica 3 označuje, da je Metodika socialnega dela prav tako služila kot nekakšna vmesna postaja za prenos in povezovanje znanja iz osnovnih ved okrog problemov socialnega dela. Znanstvenega raziskovanja socialnega dela v tej fazi ni, pač pa socialni delavci že začenjajo izvajati tako imenovane operativne analize za usmerjanje praktičnega dela. Te analize dajo uporabne podatke za praktično odločanje, niso pa temeljno in kritično usmerjene.

Za to fazo je značilno predvsem: (1) Sistem temelji na predpostavki, da je socialno delo zgolj praktična stroka, ki dobi relevantna znanja iz osnovnih ved. (2) Integracija znanj osnovnih ved okrog praktičnih problemov je individualne zadeve - opravi se, če se, v glavah študentov; zametki kolektivne integracijske dejavnosti so v predmetu Metodika socialnega dela, v strokovnih seminarjih in strokovnih glasilih. (3) Raziskovanje je v domeni akademskih disciplin, ki se za socialno delo zanimajo praviloma le postransko. Sole za socialno delo ne opravljajo raziskovalne dejavnosti (tako določa zakon), socialni delavci v praksi in centri za socialno delo izvajajo le operativne analize. Kritičnega, teoretičnega raziskovanja socialnega dela ni. (4) V socialno strukturalnem pogledu je za to obdobje značilen dualizem med akademsko sfero na eni strani in prakso socialnega dela na drugi, saj imamo opraviti z zelo različnimi referenčnimi okviri obeh okolij. Sole za socialno delo so šibki posredniki, ki niso ne enakovreden član akademske strukture (kljub formalni vključenosti v univerzo), ne del "semiprofesionalne" strukture, ki se tudi sama hierarhično organizira, participira na družbeni moči, se pa marsikdaj ne čuti zavezana telesu avtonomno proizvedenega znanja in profesionalni etiki, temveč vsakokratni družbeni avtoriteti. (Opozoril sem, da gre za poenostavitev v idealnotipskem smislu: gotovo so bili že tedaj prisotni elementi drugačne strukture, velja pa tudi, da še sedaj vztrajajo nekatere značilnosti te prve faze).

Za drugo fazo (slika 2) so značilni trije razvojni koraki: (1) Nekdanja Metodika socialnega dela se razdeli na nekaj posebnih predmetov, ki od tedaj dalje sestavljajo skupino strokovnih predmetov: Uvod v socialno delo, Svetovanje v socialnem delu (s skupinskim delom), Skupnostno

socialno delo. Raziskovanje v socialnem delu. Istočasno se boljše profilirajo tudi socialnopolitični predmeti. Ustvari se zavest o treh enakovrednih skupinah predmetov (osnovne vede, "socialnopolitični predmeti", "strokovni predmeti"). (2) Šola sprejme in začne sistematično izvajati program raziskovalnega dela, ki ima značaj kritično-teoretičnega raziskovanja na področjih socialne politike in socialnega dela. V manj kot desetih letih je bilo izvedenih 18 raziskav, v glavnem v okviru usmerjenega raziskovalnega programa Socialna politika in socialno delo. (3) Ob tem se razvije zavest o tem, da je socialno delo ne le praktična stroka, ampak tudi z drugimi povezana vendar avtonomna veda.

Glede na stanje v prejšnji fazi se je bistveno spremenilo razumevanje v naslednjih točkah: (1) Začeli smo doumevati, da socialno delo ni zgolj praktična stroka, ki črpa znanje iz osnovnih ved, ampak da je v sami naravi stvari (v odnosu med teorijo in prakso oziroma informacijskih tokovih), da se ob praktični dejavnosti postopoma vzpostavi tudi sistem komunikacij o tej dejavnosti. Te komunikacije so v prvem obdobju neformalne, kot so npr. prenašanje informacij o precedensih, o praktičnih izkušnjah, "železnih pravilih" ipd. Postopoma pa se mora ta proces formalizirati in podvreči metodološkim pravilom, da bi bile informacije zanesljivejše. Skratka, ob problemih socialnega dela se začne proizvajati in sistematizirati znanje o tem delu. Oblikuje se veda o socialnem delu. (2) Integracija znanj osnovnih ved ob problemih socialnega dela in s podatki o delovnih postopkih ni stvar posameznega socialnega delavca, ampak je kolektivni posel vseh, ki delujejo na tem področju. Izvaja se v oblikah, ki so uveljavljene v vseh znanostih in katerih bistvo bi lahko na kratko označili kot javno razmišljanje ali raziskovanje o predmetu proučevanja. Socialni delavec naj ne bo obsojen na poslušanje, ampak mora o svojem delu spregovoriti na metodološko šolan način. (3) Za znanstveno utemeljitev in usmerjanje praktičnega socialnega dela ne zadoščajo zgolj raziskave na področju osnovnih ved, raziskave, ki so bolj ali manj relevantne za socialno delo, in tudi ne le operativne analize, ampak so v socialnem delu potrebne teoretične, kritične raziskave njegove lastne prakse.

Tretja faza je tista, v katero mora socialno delo stopiti zdaj. Glede na drugo fazo ni več bistvenih novih elementov; to, kar je nastalo v drugi fazi, je treba dopolniti in utrditi. V področju med osnovnimi in mejnimi vedami na eni strani kot nekdanjo znanstveno osnovo in praktičnim delom na drugi se je ob ohranitvi in vključitvi vseh nekdanjih oblik pretoka znanja iz teorije v prakso in iz prakse v teorijo razvila samostojna veda o socialnem delu. To vedo pojmuje kot zakladnico sistematično urejenega znanja o problemih, ki jih rešuje socialno delo in o njegovih pristopih, metodah in tehnikah; dejavni del te vede pa je razisko-

vanje, ki se deli na tri ravni: na operativno, fundamentalno in metateoretično. V tej fazi bi morala ta veda dobiti jasne institucionalizirane oblike, ki bi zagotavljale njen nadaljnji razvoj (slika 3).

Na sliki 4 je shematično prikazan pretok informacij med teorijo in prakso socialnega dela. V vedo o socialnem delu dotekajo (poleg informacij iz osnovnih ved, kar na sliki ni prikazano) tri vrste informacij. Informacije, ki jih daje raziskovanje socialnih problemov in družbenih pogojev, v katerih nastajajo; informacije o delovanju sistema socialnega varstva in socialnega dela; informacije o odnosu med socialnim delom/varstvom in socialnimi problemi. Te sistematično zbrane informacije pridejo v kolektivni mlin, ki se mu reče "veda o socialnem delu", se v njem predelajo in uredijo ter kot usmeritve za praktično delo na različne načine (vzgojnoizobraževalne oblike, sredstva obveščanja) pridejo v prakso. Ta prikaz je v resnici zelo shematičen in ga ni treba jemati prav dobesedno, ampak bolj kot prisposobo, s katero želimo povedati, da je praktično socialno delo na socialnih problemih neizčrpen vir posebne vrste informacij, ki se morajo na nek urejen in metodičen način predelati, da bi služile praksi.

2. O analogiji z drugimi vedami. - Drugi argument za to, da bi se socialno delo povsem upravičeno lahko uvrstilo med druge vede o različnih področjih človekove smotrne dejavnosti, je njegova strukturalna podobnost z uveljavljenimi vedami. Prav nespodobno se zdi primerjati tako uveljavljeno vedo, kot je medicina, s socialnim delom in celo trditi, da sta si v marsičem podobni. In vendar je podobnost precejšnja in, upamo si reči, po strukturi odnosa med teorijo, raziskovanjem, prakso in poučevanjem popolna. Isto velja za pedagogiko in druge vede, ki proučujejo človekovo dejavnost na posebnih področjih in s posebnimi cilji, kot so organizacijske vede, upravne vede ipd. Poglejmo, Sliki 5 in 6 prikazujeta strukturo odnosa med teorijo in prakso pri medicini in pedagogiki (zelo shematično in poenostavljeno). Posebna vrednota, za katero si prizadeva medicina, je zdravljenje, in dejavnost, s katero se to uresničuje, je zdravljenje. Bodoči zdravnik posluša v šoli dve vrsti predmetov: osnovne in mejne vede (anatomija, fiziologija, fizika, ipd.) ter strokovne ali klinične vede (interna medicina, kirurgija, kardiologija, pediatrija, ortopedija, geriatrija itd.). Pri teh slednjih predmetih se uči neposredno, kako zdraviti. Medicinska veda (poenostavljamo, saj gre v resnici za vrsto posebnih ved) raziskuje postopke zdravljenja; to je srž njenega zanimanja in po tem se razlikuje od drugih ved. Zdravnik hoče vedeti, kako se določena terapija obnese pri določeni bolezni. Raziskovalne ugotovitve o zdravljenju so poleg ugotovitev temeljnih ved gradivo, iz katerega se oblikujejo posebne medicinske vede in ki ga s pridom uporabljajo tudi temeljne vede.

Podobno je s pedagogiko. Vrednota, h kateri si prizadeva vzgojnoizobraževalna dejavnost, je vzgojenost in izobraženost (kakor koli si že v vsakokratnih družbenih pogojih predstavljajo ti vrline). Bodoči vzgojitelj, učitelj ali pedagog posluša osnovne in mejne vede (psihologijo, sociologijo, etiko itd.), jedro njegove strokovne izobrazbe pa sestavljajo strokovne vede kot so teorija vzgoje, didaktika, posebne metodike itd. Predmet pedagoških raziskav je vzgojnoizobraževalni proces in vzgojnoizobraževalna dejavnost; torej posebna smotrna družbena dejavnost. Pedagogika ne raziskuje psiholoških razvojnih procesov. To je predmet razvojne psihologije. Ne raziskuje socializacije kot družbenega in psihološkega procesa. To je predmet sociologije in socialne psihologije. Raziskuje v prvi vrsti vzgojo in izobraževanje kot smotrno človekovo dejavnost.

Tako bi lahko nadaljevali in predstavili strukturo organizacijskih ved, upravnih ved, vede o telesni vzgoji in športu itd. Rezultat bi bil ista struktura, kot jo lahko vidimo pri vedi o socialnem delu (slika 7). Vrednota, ki ji služi socialno delo, je socialna varnost, vključenost in kompetentnost. Bistvo socialnega dela je nudenje pomoči ljudem pri zagotavljanju teh vrednot in razvijanje potencialov samopomoči in solidarnosti. Socialni delavec si mora pridobiti znanje iz osnovnih in mejnih ved (psihologija, sociologija, pravo, pedagogika itd.) in iz strokovnih ved (teorija socialnega dela, socialno delo s skupino, skupnostno delo, upravno delo, socialno delo pri boleznih odvisnosti itd.). Socialno delo kot veda raziskuje postopke praktičnega socialnega dela, poleg tega pa tudi procese samopomoči, vzajemne pomoči in solidarnosti v človeških skupnostih.

Resnično ne vidimo, da bi bile med temi vedami o smotrnih človeških dejavnostih (ali kakor jih imenuje G. Čačinovič-Vogrincič vedami o ravnanju) bistvene strukturalne razlike. Iz tega vsekakor sledi, da je socialno delo kot veda s tega vidika že danes član družine teh ved.

3. Učeno ime. - Veda o socialnem delu nima kakega posebnega imena in to je na tem nečimrnem svetu velika pomanjkljivost in ovira za njeno uveljavitev. Obstaja stvar, ki se imenuje teorija nogometne igre in je del kineziologije, vede zvenečega imena. Človeku v resnici zavre zaradi tolikšne krivice! In nič ne kaže, da bomo kaj primerne našli. Skovanke, ki izvirajo iz "socius", so že močno zasedene. Nekdo je predlagal: socionomija, socionom. Menda se v neki deželi že zmerjajo tako. Drugi je pomislil na "delo" in prevedel v latinščino ter dobil "agologijo" (od lat. *agere*, delovati). Mogoče bi šlo tudi "agonomija", to bi mi bilo všeč, ker je blizu agronomiji. Sam sem brskal po slovarjih in pomislil pri tem na (socialno) varnost. Latinsko se reče

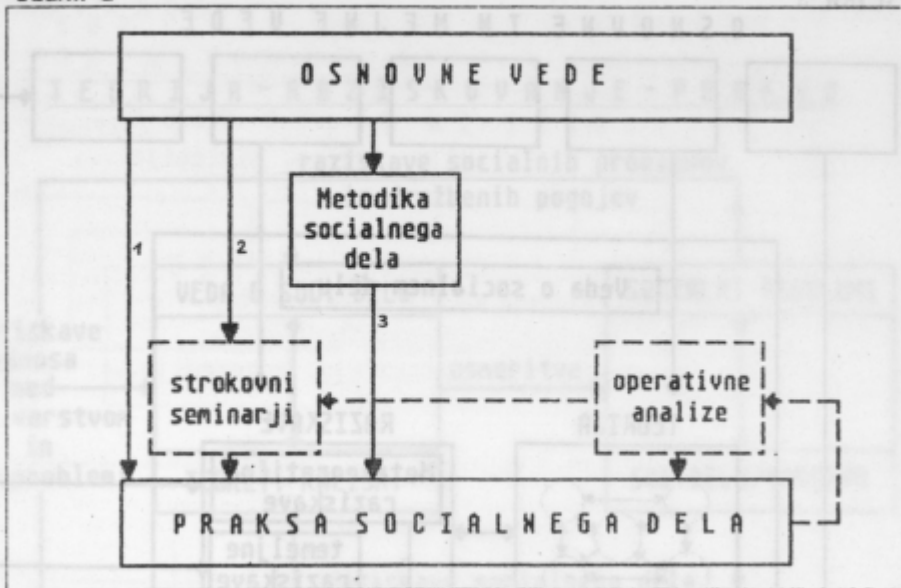
varnosti *securitas*. To nas privede v nevarno bližino varnostno-obveščevalnih služb. Beseda za varovati je *tueri*, iz tega *tutus*. Tutologija. Ha-ha. Grško se reče varovati *filatamai*. Filatologija, filatelija. Odpade. Potem sem izhajal iz bistva socialnega dela, ki je pomoč. Latinsko je pomoč *auxilium*. Nerodna beseda (auksiliologija). Zanimivo je, da je eden od sinonimov za pomočnika tudi *socius*. Se pravi, da je beseda "socialen" tesno povezana s pomenom "pomoč, pomagati" in ne le z danes običajnim razumevanjem socialnega kot družbenega. *Socius*, socialen je tisti, ki pomaga. Pogled v grški slovar me je pa prav razveselil. Pomoči so rekli Heleni *boetheia*. Z boetologijo seveda ne bo šlo; spominja me na jurčka - *boletus*. Ampak *boetika* je krasna beseda. Nekaj blaženega, beatičnega je na njej. Malo diši po cerkvenem, ampak to je zdaj moderno. Poskusite! Ponovite nekajkrat: *boetika* - veda o socialnem delu. Lepše se sliši kot kineziologija!

Naj se zresnim. Mislim torej (1) da strukturalne značilnosti tega področja družbene prakse zahtevajo razvoj relativno avtonomne znanstvene osnove, tj. posebne vede o socialnem delu; (2) da ima ta veda formalno podoben značaj kot vede o drugih področjih človekove smotrne dejavnosti. To sta poleg tradicionalnih argumentov o posebnem predmetu in posebnih metodah, (o katerih več na drugem mestu), dva dodatna argumenta, s katerimi utemeljujemo pravico do obstoja te posebne vede.

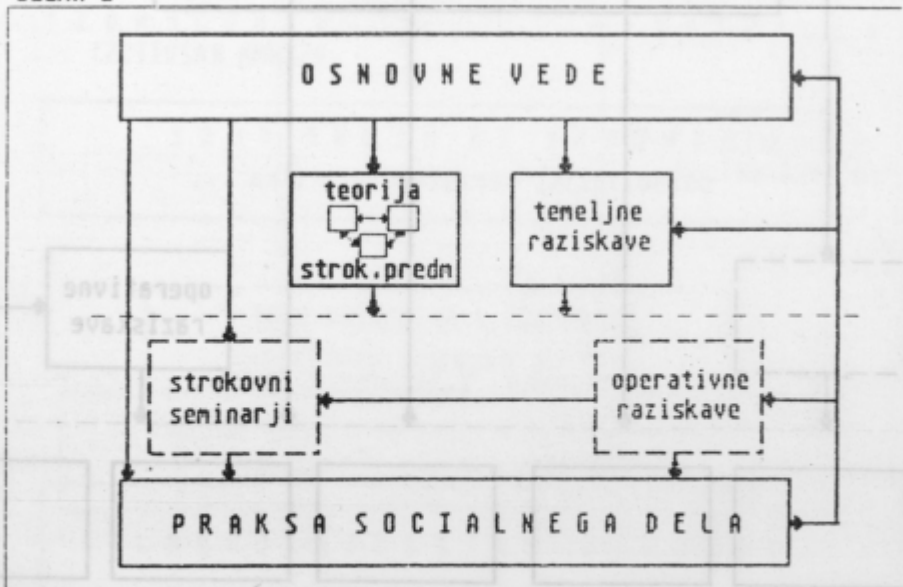

SLIKA 1

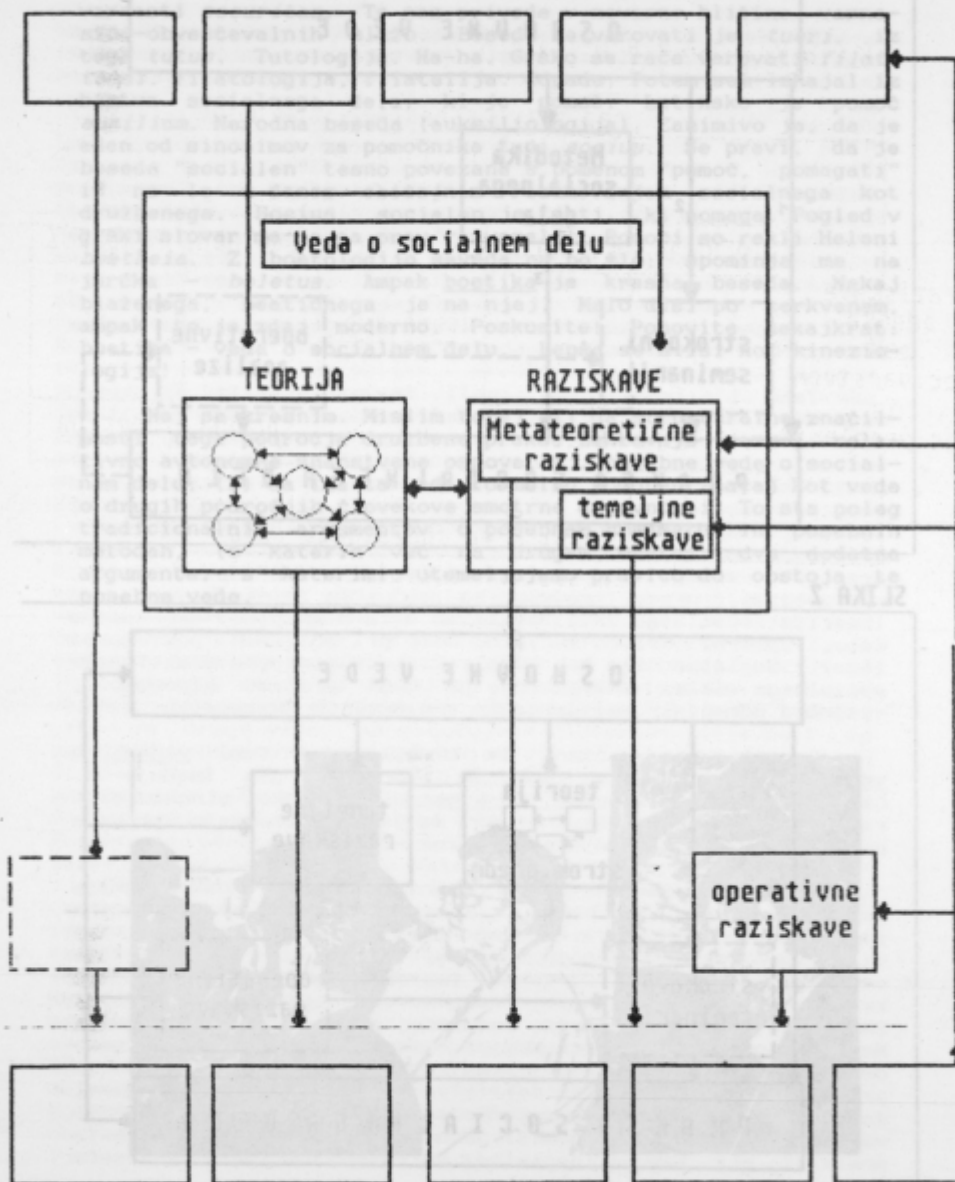
SLIKA 2

PROČLA PRAKSE

SLIKA 3

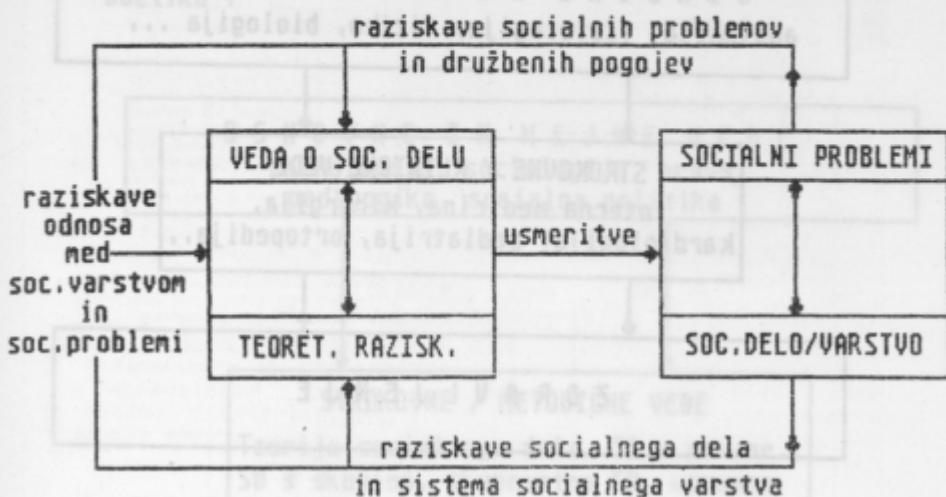
OSNOVNE IN MEJNE VEDE

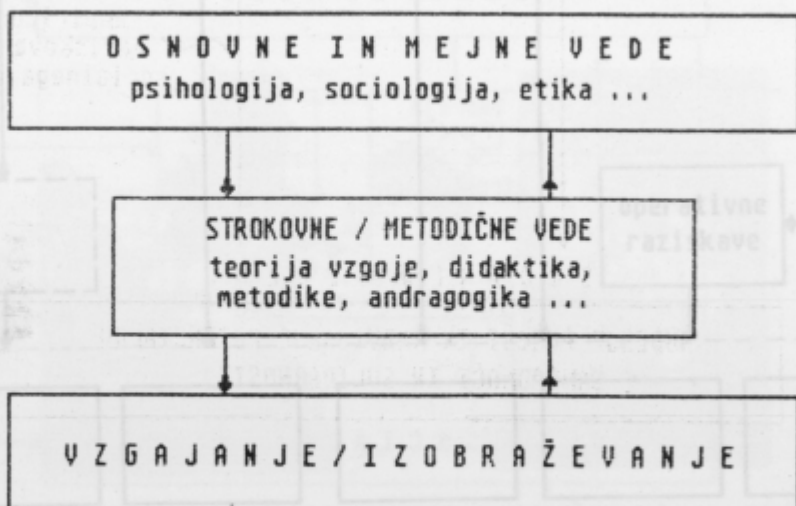
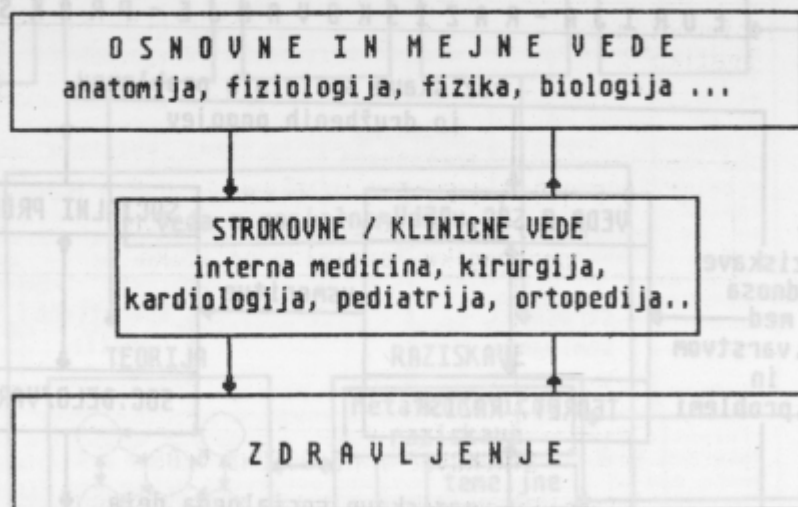

PODROČJA PRAKSE

SLIKA 4

TEORIJA - RAZISKOVANJE - PRAKSA

VEDA O
SOCIALNEM DELU

socionomija ?
boetika ?

SOCIALNA VARNOST
SOCIALNA VKLJUČENOST

OSNOVNE IN MEJNE VEDE
psihologija, sociologija, pravo,
pedagogika, socialna politika

STROKOVNE / METODIČNE VEDE

Teorija socialnega dela, SD s posame.,
SD s skupino, skupnostno SD, upravno
delo, SD s starimi, SD s bolezn. odvis.

empirično
raziskovanje
socialnega dela

SOCIALNO DELO :

NUDENJE POMOČI IN RAZVIJANJE POTENCIALOV
SAHOPOMOČI IN SOLIDARNOSTI